

GÜÇLÜ SENDİKACILIĞIN SAĞLANMASINDA İŞKOLU SENDİKACILIĞI İLKESİ

Yrd. Doç. Dr. A. Nurhan SÜRAL
ODTÜ/İ.İ.B.F. Öğretim Üyesi

2821 sayılı Sendikalar Yasası ile 2822 sayılı Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Yasası, az sayıda ve fakat güçlü sendikacılığı hedef alarak işçilerin sendikal hareketini fazlasıyla parçalanmış olmaktan, yıkıcı bir sendikalararası rekabetten çıkarmak istemişlerdir. Her ne kadar güçlü sendikacılığın gerçekleştirilmesinde ortaya çıkan engelleri aşmak, özellikle işçilerin çok sayıdaki sendikalara dağılmasını önlemek herşeyden önce işçilere ve sendikalarına düşen bir görevse de, Anaşaya aykırı düşmeyen hukuka uygun önlemlerle güçlü sendikacılığın doğumuna yardımcı olunabilir¹. Sendikacılık ve toplu pazarlık ülkemizde henüz gelenekleri ve kurumları ile tam olarak yerleşmediği için yasal çerçeve, hatta ayrıntılı bir yasal çerçeve önemini korumakta, bir bakıma sendikacılık deneyimlerinin kazanılması ve kurumlaşması için yol gösterici bir işleve sahip olmaktadır.² Batıda sosyal tarafların sahip çıkarak korudukları, toplumda toplumsal olarak gelişen ve yerleşen birikimler, ülkemizde yasalarla sağlanmaya çalışılmaktadır.³ Sendika özgülüğü ve sendika çokluğu ilkelerini zedelemeyen yasa öncülüğü ve yardımıyla güçlü sendikacılığın hedeflenmesinin yerindeliği yadsınmaz. Fakat, 274 Sayılı Sendikalar Yasası ile 275 sayılı Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Yasası döneminde görülen aksaklıkların ve usulsüzlüklerin adeta zorunlu kıldığı yasal önlemler kadar önemli olan

¹ Nuri Çelik, İş Hukuku II, Kollektif İş Hukuku 1, Sendikalar, 2. bası, İstanbul 1979, s. 88, Cumhuriyetimizin Ellinci Yılında Güçlü Sendikacılığa Doğru, İİTİA İktisadi ve Ticari İlimler Dergisi, İstanbul 1973, S. 2, s. 313-335, s. 326, Sendika ve Sendika Üst Kuruluşlarının Örgütlenme Modelleri, Tütis, C. 5, S. 5, Eylül 1981, s. 17-31, s. 19, Toplu İş Sözleşmesinin Yapılmasının Uzaması Nedenleri ve Getirdiği Hukuki Sorunlar, İstanbul İktisadi ve Ticari Bilimler Fakültesi Dergisi, S. 1-1975, s. 201-226, s. 212.

² Münir Ekonomi, Türk Endüstri İlişkileri Sisteminde Yeni Arayışlar ve Çözümler, Kamu-İş, C. 1, S. 5, Temmuz 1988, s. 11-25, s. 22.

³ Aynı yer, Türkiye'de Toplu İş Hukuku Sistemi, Banksis 1. Uluslararası Semineri - Kara Avrupası ve Türkiye'de Kollektif İş Hukuku ve Uygulaması, Banksis yayın no: 15, İstanbul 1985, s. 307-326, s. 308.

bir diğer husus da sendikalardaki zihniyet sorunudur. Yasal çözümler, iyiniyetli ve dürüst uygulamalarla tamamlanmadıkça çalışma ilişkilerinde arzu edilen ortam sağlanamaz.

2821 ve 2822 sayılı yasalar, sendika çokluğu ilkesi ile güçlü sendikacılık ilkesini bağdaştırmaya yönelik şu önlemleri içermektedir.

1. İşkolu sendikacılığı ilkesinin benimsenmesi (2821, m. 3),
2. Yetkili sendikanın belirlenmesinde sayısal ölçütler (2822, m. 12/1),
3. Yetki itirazında bulunabilmek için sendikanın kurulu bulunduğu işkolunda çalışan işçilerin en az yüzde onunu temsil etmesi (2822, m. 15/1).
4. Birden fazla sendikaya üyeliğin yasaklanması (2821, m. 22/1),
5. Mali önlemler,
 - a) Üyelik aidatlarına tavan getirilmesi (2821, m. 23/2),
 - b) Üyelerden üyelik aidatı dışında bir aidat alınmaması (2821, m. 23/4),
 - c) "Check-off" sisteminin (işçi sendikasına ödenecek üyelik aidatının işverence kesilmesi) yeni esaslara bağlanması (2821, m. 61),
6. Teşmile işlerlik kazandırılması (2822, m. 11).

Bu makale çerçevesinde doğrudan doğruya veya dolaylı olarak güçlü sendikacılığa hizmet eden bu önlemlerden ilki incelenecektir.

İşkolu sendikacılığı bilfiil görülen işler açısından herhangi bir ayırım yapmaksızın aynı işkolunda istihdam olunan işçileri örgütlemeyi hedef alır. İşkolu sendikacılığı ilkesi, sendikaların kurulmasında işkolunu esas alması nedeniyle meslek sendikacılığı ile çelişir. Meslek sendikacılığı, aynı meslekte olan kimselerin bir araya gelerek örgütlenmeleri anlamındadır; sendikalar meslek esasına göre kurulurlar. Sendikacılık dünyada meslek sendikacılığı olarak başlamış, sendikalar vasıflı işçileri örgütlemişlerdir. Sendikacılık hareketi yarı-vasıflı ve vasıfsız işçilere doğru genişlemiş, kitle sendikaları kurulmuş, meslek sendikacılığından endüstri sendikacılığına geçilmiştir.⁴ Sendikaların faaliyetlerini "mesleki" alanda sınırlamak, gerek sendika hukuku

⁴ Nusret Ekin, Endüstri İlişkileri, 5. baskı, İstanbul 1989, s. 81-82. Ayrıca bkz.: Cahit Talas, Sosyal Ekonomi, Ankara 1976, s. 186 vd.; Çelik, Sendikalar, s. 158-159; Öner Eyrenci, Sendikalar Hukuku, İstanbul 1984, s. 56.

öğretisi gerek çağdaş sendikacılık hareketi açısından günümüzde artık yanlış olarak değerlendirilmektedir.⁵

İşyeri sendikacılığı, aynı işyerinde çalışan ortak ekonomik ve sosyal çıkarlarını korumak üzere işyeri düzeyinde sendikalaşmalarını ifade eder. İşyeri sendikacılığında önemli olan, aynı işyerinde çalışıyor olmaktır; işçiler işyerinde bilfiil gördükleri işler ne olursa olsun aynı sendikada örgütlenirler.

İşkolu sendikacılığı güçlü sendikacılık ilkesi ile doğrudan bağlantılıdır. 2821 sayılı Yasa, güçlü sendikacılığı gerçekleştirmek amacıyla aynı işyerinde çalışan işçilerin örgütlenmesini esas alan işyeri sendikacılığını değil işkolu sendikacılığını benimsemiş ve bu, az sayıda ama güçlü sendikaların yaratılmasında atılan en önemli adımlardan biri olmuştur.

2821 sayılı Sendikalar Yasası anlamında işkolu sendikacılığının anlaşılabilmesi için 274 sayılı eski Sendikalar Yasasının konuya ilişkin hükümlerinin ve bu Yasa çerçevesinde uygulamada karşılaşılan sorunların bilinmesi gerekir.

I — 274 SAYILI SENDİKALAR YASASI VE SENDİKALARIN KURULUŞ DÜZEYLERİ

A) 274 sayılı Yasanın hazırlık çalışmaları

274 sayılı Sendikalar Yasasının yasama organında müzakeresi sırasında güçlü sendikacılığın ve bu çerçevede Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planının konu edildiğini görmekteyiz.

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında (1963-1967) ‘‘sendikacılığın durumu ve meseleleri’’ şöyle ifade edilmiştir:⁶

‘‘Bugüne kadar sendika sayı hızla yükselmiş, aynı işkolunda ve aynı işyerinde birçok sendikalar kurumuştur.’’ Buna karşılık

⁵ Rüçhan Işık, İşçi Sendikalarının Faaliyetlerinin Hukuksal Çerçevesi, Ankara 1977, s. 5.

⁶ DPT, Kalkınma Planı (Birinci Beş Yıl), 1963-1967, Ankara, ocak 1963, s. 106-107. Birinci Planın uygulandığı yıllarda iş mevzuatına dahil işçi sayısı 180.000, işyeri sayısı ise 450'dir (Orhan Tuna, Toplu İş Sözleşmesi Düzeninin İktisadive Sosyal Tesirleri, Ön Araştırma Raporu, DPT yayını, Ankara, Mayıs 1969, s. 16).

⁷ 1947-60 dönemi az sayıda tüyeye sahip daha ziyade yerel düzeyde kurulu, dağınık bünyeli bir sendikacılık hareketi mevcuttu (Gülten Kutal, Türkiye'de İşçi Sendikacılığı, 1960-1968, İstanbul 1977, s. 21; Bengü Dereli, Teori ve Uygulama Yönüyle Türkiye'de Sendika İçi Demokrasi Sorunu, İstanbul 1977, s. 67-68). Bu dönemde mevcut sendika ve sendikalı işçi sayılarının yıllar itibariyle dağılımı hakkında bkz.: Orhan Tuna, Türk İşçi Sendikalarının Gelişme Seyri ve Fonksiyonları, İktisadi Kalkınmanın Sosyal Meseleleri, Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti, II. Konferans, 4-24 Ağustos 1963, s. 8.

sendikalı işçi sayısı sendika sayısına oranla aynı hızda artmamıştır. Bugün yurdumuzda 450'ye yakın işçi sendikası, 300 bin kadar da sendikalı işçi vardır. Bunlar 1961 yılında sanayi kesiminde çalışan işçinin yüzde 25,7'sidir. Türlü sebeplerle kurulan çok sayıda sendikalar hem işgücünü bölerek kendilerini zayıflatmakta ve böylece görevlerini yerine getirmelerine engel olmakta hem de sendikacılığın gelişmesini baltalamaktadır. Sendikacılıktan beklenen toplumsal görevin yerine getirilebilmesi için sendikaların birleşmesi gerekmektedir. Önümüzdeki yıllarda bu gerçeğin daha iyi anlaşılacağı, sendikaların birleşme yoluna gidecekleri umulmaktadır.

Sendikacılığımız oldukça yenidir. Bununla beraber kısa sürede içinde sendikalarımız sorumlu idareciler yetiştirmekte başarı göstermişlerdir. Gelecekte bu başarının tam gelişerek sendikacılığımızla orantılı olarak artacağı tahmin edilmektedir.

Bugün sendikalara kayıtlı işçi sayısı düşüktür. Bununla beraber, bugüne kadar genel gidiş, kuvvetli plan ve sınırlı haklar içinde görevlerini yerine getiren sendikaların bulunduğu bölge ve işyerlerinde işçilerin sendikalara katılmakta istekli olduklarını göstermektedir. Gelecek dönemde tanınacak haklarla kuvvetlenecek sendikacılığımıza paralel olarak sendikalı işçi sayısının büyük ölçüde artması beklenmektedir."

Sendikalar Kanunu Teklifinin sendikaların kuruluş düzeylerine ilişkin 9. madde gerekçesinde, "... Mesleki menfaatlerin korunması ve mesleki menfaatler korunurken başvurulacak yollarda memleketin genel iktisadi ve içtimai menfaatlerinin en iyi ve en geniş bir şekilde nazarı itibara alınabilmesi için ve nihayet, sendikacılık hareketi içinde aşırı parçalanmayı önleme maksadıyla, federasyonların ve konfederasyonların kurulmasında muayyen sayı kıstasları konmuştur" denilmektedir.⁸ Sendikalar Kanunu Teklifi ile İşçi ve İşveren Sendikaları Kanunu Tasarısını ve Toplu Sözleşme, Grev ve Lokavt Kanunu Tasarısını incelemekle görevli Geçici Komisyon, Sendikalar Kanunu Teklif ve Tasarısını birleştirmiş, Teklifin 9. maddesini esas almakla beraber, birlik, federasyon ve konfederasyonların kuruluş için gerekli sayı kıstaslarını korumaya şu gerekçeyle gerek görmemiştir: "Gerçekten, Toplu İş Söz-

⁸ Türk-İş, Sendikalar ve Grev ve Lokavt Hakları, Türk-İş yayını no. 35, Ankara 1964, s. 607. Türk-İş'in hazırladığı Sendikalar Kanunu metninin sendikaların kuruluşlarına dair 9. maddesinde de sayı kıstası (1/3) sendika birlikleri, federasyonlar ve konfederasyonlar için öngörülmüştür (aynı yer, s. 578).

leşmesi, Grev ve Lokavt Kanunu ile ilgili olarak komisyonumuzca kabul edilen metinde, toplu iş sözleşmesi ve bunun neticesi olarak grev yapma hakkının sadece bir işkolunda çoğunluğu temsil eden sendika veya federasona ve bir işyerinde de yine çoğunluğu temsil eden sendikaya bırakılmış olmasının, üst işçi teşekküllerinin dağılmaması ve merkezleşmesi için gerekli teşviki yeter ölçüde getirdiği muhakkaktır.⁹ Millet Meclisi Plan Komisyonu Raporunda ise Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı kuvvetli ve büyük sendikanın hedeflendiğinden bahisle “kalkınma hedeflerinin tahakkuku bakımından planda derpiş edilen prensiplere bu kanun tasarısında yer verilmesi şarttır.” denilmiştir.¹⁰

Dokuzuncu madde üzerinde meclis görüşmeleri sırasında (1/3) kaydının metne konulması yönünde önergeler verilmiş,¹¹ Çalışma Bakanı, “... Komisyona ilk gitmiş olan Sayın İbrahim Öktem, Çoşkun Kırcı ve arkadaşlarının teklif ettikleri esas metne bu bakımdan dönülmesini, yani ancak bir işkolundaki işçilerin 1/3’ünü temsil eden sendikalar bir araya geldikleri zaman federasyon kurabilmeleri ve aynı şekilde mevcut birlik veya federasyonların en az 1/3’ü bir araya geldiği zaman konfederasyon kurabilmelerinin daha uygun olacağı, kuvvetli, güçlü ve derli toplu sendikacılık bakımından daha uygun olacağı kanaatindeyim. Bildiğim kadar bu yolda üç grubun imzasıyla bir önerge de hazırlanmıştır. Bu önergeye Hükümetçe de, Planın ışığı altında katılıyoruz” demiştir.¹² Geçici Komisyon Bakanı ise, önergeye “... bu kabil vahdet hedeflerine, kanun koyucuların getireceği birtakım hukuk zorlamaları ile tahditler yaparak değil, kendi sendikacılık hareketi ile sosyal siyasetleri içinde varılmalıdır. Komisyonun tezi budur” diyerek karşı çıkmış¹³ 9. madde Komisyona geri verilmiş, Komisyon (1/3) kaydını maddeye koymamış, konfederasyonun kuruluşuna dair 2. bentte değişiklik yapmış, madde bu değişiklikle Millet Meclisinde kabul edilmiştir.¹⁴ Cumhuriyet Senatosunda, 9.madde üzerinde benzer tartışmalar yapılmış, “en az iki” ibaresi, sendika birlikleri, federasyonlar ve konfederasyonları düzenleyen, m. 9/2 (a) (b) ve (c) bentlerinden kaldırılmış, “mevcut sendikaların biraraya gelmesiyle” ibaresi konulmuş,¹⁵ Millet Meclisi Geçici Komisyonu, kendisine gelen değişik metnin

⁹ Aynı yer, s. 628.

¹⁰ Aynı yer, s. 634-635.

¹¹ Bkz.: YTP grubu adına Orhan Apaydın’ın konuşması (aynı yer, s. 736) ve s. 745-752.

¹² Aynı yer, s. 737.

¹³ Aynı yer, s. 739.

¹⁴ Aynı yer, s. 752, 839-840.

¹⁵ Aynı yer, s. 936-945, 1067.

“...sendikaların üst birliklerinin bunları kurmaya yetkili olan tüzel kişilerin tamamının bir araya gelmesi suretiyle kurulabileceği tarzında yorumlanmayan müsait hayli tehlikeli bir değişiklik” olduğu gerekçesiyle reddedilmesi gerektiğini önermeye karar vermiş,¹⁶ Karma Komisyon da Millet Meclisi metnini uygun görmüş ve madde metni Mecliste daha önce kabul edildiği biçimini korumuştur.¹⁷

B) 274 sayılı Yasa ve meslek sendikacılığı

İşyeri ve işkolu sendikacılığını benimseyen 274 sayılı Yasanın meslek sendikacılığına yer verip vermediği öğretide tartışılan bir konu olmuştur. Yasa teklifinin 9. maddeye ilişkin gerekçesinden maddenin meslek sendikacılığına cevaz verdiği anlamı çıkmaktadır:

“... birbirleriyle ilgisiz işyerlerinde çalışsalar bile, mesela, elektrikçilerin bir (Elektrikçiler Sendikası) kurması imkanı tanındığı gibi, elektrikçilerle, mesela, radyo teknisyenlerinin bir araya gelerek birbirleriyle ilgisiz işyerlerinde çalışsalar bile, bir “Elektrik ve Radyo Teknisyenleri Sendikası” kurmaları imkanı tanınmış olmaktadır.

Aynı bentteki, “işçi sendikaları aynı işyerinde veya aynı işkolundaki işyerlerinde çalışan işçileri veyahut birbirleriyle ilgili işkollarındaki işyerlerinde çalışan işçileri içine alır” ibaresinden maksat da, yukarıda izah edilen, işyerinin mahiyetine müteallik ikinci kıstas nazarı itibara alınarak değişik mesleki ihtisas sahibi işçilerin işyerinin mahiyeti dolayısıyla biraraya gelebileceklerini ifade etmektedir. Bu kıstasın tatbiki bakımından nazarı itibara alınacak hususlar, bu gibi farklı ihtisas dallarına mensup işçilerin, aynı işyerinde veya aynı işkolundaki işyerlerinde veya birbiriyle ilgili işkollarındaki işyerlerinde çalışmalarından ibarettir.

Ancak, aynı işkoluna veya birbirleriyle ilgili işkollarından herhangi birine dahil olmayan mesleki ihtisas dallarına mensup işçiler arasında sendika kurulmasına cevaz verilmemiştir.”¹⁸

Madde gerekçesinden ve maddenin meslek sendikacılığını açıkça yasaklayan bir hüküm içermemesinden hareketle meslek sendikacılı-

¹⁶ Aynı yer, s. 1056.

¹⁷ Aynı yer, s. 1062.

¹⁸ Sendikalar Kanunu teklifi 9. madde gerekçesi, aynı yer, s. 606.

ğının mümkün olduğu savunulmuştur¹⁹. 274 sayılı Yasanın 9. maddesinin meslek sendikacılığına, madde gerekçesinin aksine olanak tanımadığı, 9. madde 275 sayılı Yasanın toplu iş sözleşmesinin düzeyi ve yapılmasına ilişkin hükümlerle birlikte değerlendirildiğinde²⁰ meslek sendikacılığının yapılamayacağına açık olduğu yönündeki karşıt görüş ise öğretilerde daha fazla taraftar toplamıştır²¹.

C) 274 sayılı Yasa ve işyeri ile işkolu sendikacılığı

274 sayılı Sendikalar Yasası, işçi sendikalarının işyeri ve işkolu,²² işveren sendikalarının ise işkolu esasına göre kurulmalarını öngörmekte idi. Yasanın 9. maddesinin 1. bendi şöyleydi.

“İşçi sendikaları aynı işyerinde veya aynı işkolundaki işyerlerinde çalışan işçiler veyahut birbirleriyle ilgili işkollarında çalışan işçileri içine alır. İşveren sendikaları aynı işkolunda veyahut birbirleriyle ilgili işkollarında çalışan işverenleri içirne alır.”

¹⁹ F. H. Saymen, Bankalarda İş hukuku Meseleleri, Banka Dergisi Eki, Haziran 1967, s. 15. Tuna, meslek sendikalarının batı ülkelerinde aynı işkolunda kurulmalarının gerekmediğini fakat ülkemizde mevzuat gereği aynı ve tek işkolundaki işçileri kavraması gerektiği ve bu nedenle “meslek sendikası” olarak adlandırılmalarının doğru olmadığı görüşünde olup 1969 yılı itibarıyla bu tür sendikaların dökümünü vermektedir (Ön Rapor, s. 145-146).

²⁰ Çelik, meslek sendikacılığının kabulü halinde, meslek sendikasının işyeri düzeyinde çoğunluğu sağlamasıyla toplu sözleşme yapabileceğini, azınlıkta kalan başka mesleklerden işçilerin anayasal bir hak olan toplu sözleşme hakkını kullanamaz hale geleceklerini söylemekte ve Hükümet teklifinin bir işlerinde birden çok sendikaların aynı düzeyde toplu sözleşme yapabilmesi olanaklarını tanıyan 8/3 maddesi kabul edilmiş olsaydı meslek sendikacılığının kabul edildiği görüşü geçerli olabilirdi demektedir (Çelik, Sendikalar, s. 162).

²¹ Çelik, İş Hukuku Dersleri, yenilenmiş 11. baskı, İstanbul 1992, s. 309-310, Sendikalar, s. 160-163. Çelik, Bakanlığın 17 ve 18 Eylül 1980 tarihli resmi Gazetelerde yayımlanan tebliğindeki sendika listelerinde mevcut kimi sendika adlarının meslek sendikası izlenimini verdiğini fakat bunların tüzükleri incelenmeden kesin bir sonuca varılamayacağını belirtmektedir (İş Hukuku, s. 310 dn 4); Adil İzveren, İş Hukuku I, II, III, Ankara 1974, s. 226. Ayrıca bkz.: Turhan Esener, İş Hukuku, 3. baskı, Ankara 1978, s. 320. Işık, Yasanın her düzeydeki işçi ile işveren örgütlerini “mesleki teşekkül” olarak adlandırmasının nedeninin sendikalaşma hareketinin meslek esasına dayanması olamayacağını zira yasa koyucunun Türk sendikacılık hareketine açıkça “işkolu” ilkesine dayalı bir sendikalaşma modeli getirdiğini belirtmektedir (Sendikaların Faaliyetleri, s. 4). Eyrenci, meslek sendikacılığı yasağına aynı Yasanın işçi kavramını genişleten 2. maddesi ile istisna getirildiği görüşündedir (Sendikalar, s. 58; aynı yönde Fevzi Şahlanan, Sendikalar Hukuku, İstanbul 1986, s. 50, ayrıca bkz.: Çelik, Sendikalar, s. 163).

²² Münir Ekonomi, Türk Bankacılığında Sendikacılık ve Başlıca Sorunları, Türk Bankacılığında 50. Yıl, Banka ve Ekonomik Yorumlar, İstanbul 1974, s. 111-143, s. 121; Işık, Sendikaların Faaliyetleri, s. 17 dn 21; İhsan Erkul, Türk İş Hukuku Dersleri, 274 sayılı Sendikalar Kanunu ve Uygulaması, Eskişehir 1977, s. 118. Karşı görüş, Çelik, Sendikalar, s. 177. “İşletme sendikası” terimini Ekonomi tarafından her banka için ayrı kurulan sendikaları ifade etmek üzere kullanılmıştır zira Ekonomi’ye göre “bir bankanın merkez ve şubeleri ile birlikte bankacılık faaliyetlerini yürüttüğü tüm örgütünde çalışanları bünyesinde toplamaya yönelik sendikalar, bir işkolu sendikası olarak kabul edilemezler” (aynı yer, s. 121, 125, 126, 130).

İşyeri ve işkolu sendikacılığının birlikte kabulünün sonucu olarak 274 sayılı Yasa döneminde işyeri ve işkolu sendikaları ve bunların üst kuruluşları mevcuttu. Sendikanın işyeri ve işkolu sendikacılığı ilkele-ri çerçevesinde hangi türde kurulacağı tamamen kurucuların iradesi-ne bırakılmıştı.²³

1. 274 sayılı Yasa ve işyeri sendikacılığı

İşyeri sendikasının kuruluş ve faaliyetinin bir işyeri ile sınırı olup olmadığı konusunda öğretide farklı görüşler ileri sürülmüştür. Reisoğ- lu,²⁴ Esener²⁵ ve İzveren,²⁶ işyeri sendikasının bir veya birden fazla iş- yerinde kurulup faaliyette bulunabileceğini, Çelik,²⁷ Tuna²⁸, Elbir²⁹ ve Işık³⁰ ise işyeri sendikasının kuruluş ve faaliyetinin belirli bir işyeri ile sınırlı olacağı görüşünü savunmuşlardır. İşyeri sendikaları yalnızca iş- yeri düzeyinde, birden çok işyerinde faaliyette bulunmak üzere kuru- lan sendikalar da o işyerlerinde işyeri düzeyinde toplu sözleşme yapabileceklerdir.³¹

274 sayılı Yasa ve işkolu sendikacılığı

274 sayılı Yasa, ‘‘aynı’’ işkolundaki işçiler ve işverenlerin yanısıra ‘‘birbirleriyle ilgili’’ işkollarındaki işçiler ve işverenlerin işkolu dü- zeyinde sendikalaşabilmelerine olanak sağlamaktaydı. İşkolu sendikası, işkoluna dahil işdallarının³² birinde veya bir bölümünde veya hepsin- de faaliyette bulunmak üzere kurulabilirdi.

²³ Çelik, Sendikalar, s. 178; Esener, age, s. 320.

²⁴ Seza Reisoğlu, Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanunu Şerhi, Ankara 1975, s. 73.

²⁵ Esener, age, s. 320.

²⁶ İzveren, age, s. 227.

²⁷ Çelik, Sendikalar, s. 178, Çelik, birden çok işyerini kapsayan sendikaların ya bir işkolu (ve- ya ilgili işkolları) ya da bir işkolunun işkolları Yönetmeliğinde gösterilen işdalı esas alınarak ye- rel, bölgesel veya Türkiye çapında olmak üzere belirlenen işyerlerinde faaliyette bulunmak üzere kurulabilecekleri görüşündedir. Bu görüşten hareketle de işyeri sendikası dışındaki sendikaları 1. işkolu esasına göre mahalli, 2. işkolu esasına göre bölgesel, 3. işkolu esasına göre Türkiye çap- pında, 4. işdalı esasına göre mahalli, 5. işdalı esasına göre bölgesel, 6. işdalı esasına göre Türki- ye çapında olmak üzere bir sınıflandırmaya tabi tutmaktadır. Işık, Çelik’in vardığı sonuçların doğru olduğu, ancak bu türlerin temelde iki ayrı düzeydeki sendika modelinden işkolu sendikacılığın- ın içine girdiği, bir işkolu sendikası kurulduktan sonra sendika yöneticilerinin iradesi yönün- de bu sendikanın örgütlenmesinin bu alanlara göre sınırlandırılacağı veya yayılacağı görüşündedir (Sendikaların Faaliyetleri, s. 17 dn 21).

²⁸ Tuna, Ön Rapor, s. 138.

²⁹ Halid kemal Elbir, İş Hukuku Notları, İstanbul 1970, s. 95.

³⁰ Işık, Sendikaların Faaliyetleri, s. 8.

³¹ Çelik, Sendikalar, s. 182. Yargıtay, aynı işkolunda kurulu birden fazla işyeri bulunan (ban- ka gibi) bir işletme için aynı tür bir sendikanın oluşturulabileceğini kabul etmişti (Ekonomi, Türk Bankacılığında Sendikacılık, s. 121 vd.).

³² ‘‘İşdalı’’ kavramı için bkz.: Çelik, Sendikalar, s. 177 dn 4.

274 sayılı Sendikalar Yasasının 9/3 maddesi, “işkollarının” ve “bunların birbirleriyle ilgili olanları”nın Çalışma Bakanlığı tarafında yapılacak bir yönetmelikle saptanacağını öngörmekteydi. Meclise sunulan Sendikalar Kanunu Teklifi bu hususların şu gerekçeyle bir “tüzük” ile düzenlenmesini öngörüyordu.

“İşkolu mefhumu ile bir işkoluyla ilgili işkollarının tarif ve tespitindeki güçlükler nazarı itibara alınarak, mesleki teşekküllerin kurulmasında herhangi bir zorlukla karşılaşılmasını ve bu konuda değişik içtihat kararlarının zuhurunu önlemek maksadıyla, bu tariflerin yapılması nizamnameye bırakılmıştır. Bu nizamnamenin hazırlanışında icranın tarafgirane görülebilecek herhangi bir hareketini önlemek için de (Esasen Anayamızda mevcut olan nizamnamelerin yapılmasında Devlet Şurasının mütalaasının alınması mecburiyetinin yanısıra) hazırlık çalışmaları sırasında üniversitelerin, işçi ve işveren sendika, birlik, federasyon ve konfederasyonlarının ve hususi kanunlarla kurulmuş mesleki teşekküllerin istişari mütalaalarının alınması mecburiyeti de vaz’edilmiştir. Nizamnamenin değiştirilmesi de aynı usule tabi tutulmuştur.”³³

Millet Meclisi Sendikalar Kanunu Teklifi ile İşçi ve İşveren Sendikaları Tasarısını ve Toplu Sözleşme, Grev ve Lokavt Kanunu Tasarısını incelemekle görevli Geçici Komisyon, teklifte bulunan “tüzüğü” “yönetmelik” olarak değiştirmiş,³⁴ bu hususların tüzükle mi yoksa yönetmelikle mi düzenleneceği Mecliste tartışma konusu olmuştur.³⁵ Sonuçta, konunun yönetmelikle düzenlenmesi kabul edilmiş, 274 sayılı Yasa uyarınca çıkarılan Yönetmelik, işkollarını ve birbirleriyle ilgili işkollarını saptamıştır.

İşkolu sendikalarının kurulmasında “coğrafi bir sınır” öngörülmemiş, bu hususun düzenlenmesi sendika tüzüklerine bırakılmıştı. İşkolundaki tüm işyerlerinde çalışan işçileri içine almak amacıyla kurulan

³³ Türk-İş, Sendikalar, s. 607.

³⁴ Aynı yer, s. 628. Komisyon sözcüsü, yönetmelikler aleyhine Danıştay’a gidilebileceğinden bahisle, “ne Türk idarecilerinden ne de Türk hakimlerinden bu derecede şüphe etmeye hakkımız yoktur” demiştir (s. 660-661).

³⁵ Aynı yer, s. 658-661, 748, 939-941. İşkollarının saptanması yetkisinin Çalışma Bakanlığına bırakılmış olmasına yöneltilen bir eleştiride şöyle denilmekteydi: “Çalışma Bakanlığına tanınan işkollarını tespit yetkisiyle güçlü sendikaların kurulmasındaki fırsat bir bakıma işveren durumunda bulunan Hükümetin bir organına tanınmış olmakta ve bu suretle Çalışma Bakanlığının büyük sendikaların kurulmasında müdahaleciliğine imkan verilmiş olmaktadır” (Saim Kaygan’ın konuşmasından, aynı yer, s. 651).

sendika, Türkiye çapında faaliyette bulunmayı amaçlayan işkolu sendikasıdır ve "Türkiye tipi sendika" veya "milli sendika" veya "işkolu esasına göre kurulu sendika" olarak adlandırılmıştır.³⁶ Bir işkolu sendikasının "Türkiye çapında faaliyette bulunmayı hedef tutmak şartıyla" kurulduğunun nasıl belirleneceği Yasada belirtilmediğinden kuruluşun tüzüğüne esas alınması gerekiyordu.³⁷ Şeklen de olsa Türkiye çapında faaliyette bulunan sendika kurmak tercih olunuyordu zira bu tür sendika işkolu düzeyinde toplu sözleşme ehliyetini haiz oluyor ve konfederasyon kurabiliyordu.³⁸

Çalışma Bakanlığı ilk işkolları yönetmeliğini (Sendikaların İşkolları Yönetmeliği), 17.10.1971 tarihli Resmi Gazetede (S. 13939) yayımlamıştır. Yönetmelik uyarınca, bir işyerinde yürütülen asil işe yardımcı olarak yürütülen işler de asil işin dahil olduğu işkolundan sayılır (m. 7). Birden çok işyeri olan bir işletmenin işyerleri ayrı işkollarına giriyorlarsa, bu işyerlerinde birbirine yardımcı nitelikte işler yapılırsa dahi işyerleri aynı işkolundan sayılmazlar.³⁹ Bu ilk Yönetmelikte yer alan 36 işkolu sonraki düzenlemelerle Eylül 1972'de 33 işkoluna inmiştir.⁴⁰

1971 tarihli İşkolları Yönetmeliğinin bir işyerinde yapılan işlerin hangi işkolunda sayılacağına Çalışma Bakanlığının karar vereceğine dair 8. maddesi Danıştay tarafından 1973 yılında iptal edilmiştir.⁴¹ Danıştay, Bakanlıkça yapılacak tespitin yetkili sendikanın belirlenmesini doğrudan etkileyeceğinden bahisle 274 sayılı Yasa tarafından İdareye tanınan bir yetkinin toplu sözleşme alanında da kullanılmış olacağını, 275 sayılı Yasada ise İdareye toplu sözleşmelere müdahale yetkisi tanıyan bir hükmün yer almadığı gerekçesiyle anılan maddeyi iptal etmiştir. İptal kararı üzerine, bir işyerinin hangi işkoluna girdiği hususunda uyuşmazlık çıktığında, bu uyuşmazlığın iş mahkemesinde çözümlenmesi gerekmiştir.⁴²

³⁶ Işık, Sendikaların Faaliyetleri, s. 9; Çelik, Sendikalar, s. 178.

³⁷ Işık, Sendikaların Faaliyetleri, s. 9-10, Sendika ve Mesleki Teşekkül Kavramları Üzerine Bir Deneme, İş Hukuku Dergisi, C. 1, S. 11-12, Kasım-Aralık 1969, s. 916-931, s. 927.

³⁸ Toker Dereli, Türk Sendikacılığında Merkezileşme Tamayülü ve Neticeleri, Sosyal Siyaset Konferansları, 17. Kitap, İstanbul 1966, s. 45-92, s. 47; Işık, Sendika Kavramı s. 928.

³⁹ Kemal Oğuzman, Hukuki Yönden İşçi - İşveren İlişkileri, Temel Bilgiler, C. 1, Toplu İlişkiler, 2. bası, İstanbul 1978, s. 16; Çelik, Sendikalar, s. 164.

⁴⁰ RG 28.9.1972, S. 14320. 34 işkolu sıra numarası olmasına karşın 18 no.lu "yapı" ve 19 no.lu "yol" işkolları "inşaat" olarak birleştirildiğinden Yönetmeliğin 19 no.lu işkolu boştu.

⁴¹ Danıştay 8. Daire 30.4.1973, E. 1972/337, K. 1973/1995 (İşveren Dergisi, Eylül 1973, s. 18-20; Mess İşveren, Temmuz 1973, s. 2).

⁴² Oğuzman, İlişkiler 1978, s. 15; Çelik, Sendikalar, s. 169-172.

274 sayılı Yasanın bazı maddeleri 29.7.1970 tarih ve 1317 sayılı Yasayla değiştirilmiştir.⁴³ 1317 sayılı Yasaya ilişkin Geçici Komisyon Raporunda lüzumsuz sendika rekabetinin bertaraf edilerek güçlü sendikacılığın hedef alındığı belirtilmişti.⁴⁴ 1317 sayılı Yasa ile değişik m. 11/1, işçi sendikası kurabilmek için sendikanın kurulacağı işkolunda "en az üç yıldan beri" fiilen çalışır olmak koşulunu arıyordu. Anayasa Mahkemesi, "üç yıldan beri" ibaresini, sendika kurma hakkının özüne dokunduğu gerekçesiyle 19 Ekim 1973 tarihinden itibaren yürürlüğe girmek üzere iptal etmiştir.⁴⁵ 1317 sayılı Yasa ile değişik m. 9/2 (a) "bir işçisendikasının Türkiye çapında faaliyet gösterebilmesi için kurulu bulunduğu işkolunda çalışan sigortalı işçilerin en az 1/3 ünü temsil etmesini" öngörüyordu. "1/3 sınırlamasının Anayasaya aykırılığı iddiasıyla açılan davada Mahkeme, yukarıda anılan kararı çerçevesinde bu hükmü 1961 Anayasasının sendika kurma hakkına dair 46. maddesine aykırı bularak 19 Ekim 1973 tarihinden itibaren yürürlüğe girmek üzere iptal etmiştir. Mahkemeye göre bu kural sendikanın çalışma alanını sınırlamakla birlikte sendikanın kuruluşunu da etkilemekte, çalışma alanı kuruluş öncesi sınırlandırılmış olmakta, sendika ölü doğmuş bir duruma sokulmaktadır."⁴⁶

3. 274 sayılı Yasa ve üst sendikal kuruluşlar

a) Sendika birliği

1961 Anayasasının 46. maddesi, işçilerin ve işverenlerin önceden izin almaksızın sendikalar ve sendika birlikleri kurma hakkına sahip olduklarını belirtmekteydi.

⁴³ 1317 sayılı Yasa hakkında geniş bilgi için bkz.; 274 sayılı Sendikalar Kanununda Yapılan Değişiklikler. M. O. Produktivite Kurumu yayını, İstanbul 1971; Nuri Çelik, Toplu Sözleşme Yetkisi Hususunda Yapılması Düşünülen Değişiklikler, Sosyal Siyaset Konferansları, 23. Kitap, İstanbul 1971, s. 63-83. Türk-İş ve Tisk'in değişiklikler konusunda işbirliği için bkz.: Pars Esin, Türkiye'de İşveren Sendikacılığı, Ankara 1974, s. 192-199. Sendikaların kuruluş koşullarında yapılan değişiklikler, 274 sayılı Yasada yapılan değişiklikler içinde ülkenin bir bölgesinde sıkıyönetim ilanına yol açan şiddet ve önemde protestolara yol açmış ve kamunun ilgisini en çok çeken kısım olmuştur (Kemal Oğuzman, Sendikaların ve Diğer İşçi Teşekküllerinin Kuruluş Şartları, 274 sayılı Sendikalar Kanununda Yapılan Değişiklikler, M.O. Produktivite Kurumu yayını, s. 105-114, s. 105; Esin, age, s. 198-199).

⁴⁴ Millet Meclisi Geçici Komisyon Raporu, E.1/94, 2/84, 2/140, 2/287, K. 3, 30.4.1970.

⁴⁵ Anayasa Mahkemesi Kararı, 8-9 Şubat 1972, E. 48, K. 3 (Resmî Gazete 19.10.1972, S. 14341, s. 6, no. 7). 1317 sayılı Yasanın Anayasa Mahkemesince iptal edilen maddelerinin kapsadığı konularda 2821 sayılı Sendikalar Yasasının çıkarılmasına kadar herhangi bir düzenleme yapılmamıştır.

⁴⁶ Oğuzman, "Anayasanın teminat altına aldığı, kuruluş özgürlüğüdür. ..Bir teşekkül evvela kurulacak, muayyen zaman içinde muayyen bir faaliyet göstererek muayyen vasfı iktisap etmek imkanına sahip olacak. Siz daha kuruluştan onu ölü doğmaya mahkum ederseniz, "sen 1/3'e sahip olmazsan kurulamazsın" dersiniz onun hiçbir zaman faaliyet gösterecek yetkiyi elde etmesine de imkan yoktur" demektedir (Kuruluş Şartları, s. 124).

274 sayılı Yasanın 9/2 (a) maddesinde yer alan ve belirli bir mahal veya bölge sınırları içinde, birbiriyle ilgili olmayan çeşitli işkollarında dahi olsa mevcut işyeri sendikalarının en az ikisinin bir araya gelmeleri ile oluşan "sendika birliği" türü 1317 sayılı Yasa ile kaldırılmıştır. Birliklerin karakteristik iki unsuru, bölgesel olmaları ve ayrı işkollarına dahil sendikaların birleşmelerinden oluşmaları idi.⁴⁷ Sendika birliklerinin kaldırılmasının Anayasaya aykırılığı iddia olunmuş ise de Anayasa Mahkemesi, yukarıda anılan kararında, 1961 Anayasasının 46. maddesinde yer alan "sendika birlikleri" ibaresini yasa koyucunun federasyon ve konfederasyon olarak tanımlayabileceğini belirterek Anayasaya aykırılık iddiasını reddetmiştir.⁴⁸ Böylece, federasyon ve konfederasyon üst sendikal örgütler olarak kalmışlardır.

b) Federasyon

İşçi federasyonu, 1317 sayılı Yasa ile yapılan değişiklikten önce, "aynı" işkolunda veya "ilgili" işkollarında kurulu sendikalardan en az ikisini bir araya gelmesiyle kurulabilmekteydi. (m. 9/2b). 1317 sayılı Yasa, yalnızca "aynı" işkolunda kurulu sendikalardan en az ikisinin bir araya gelmesinden bahsetmekteydi. Gerek 274, gerekse 1317 sayılı yasalarda işçi federasyonu kurmak üzere bir araya gelecek sendikaların türüne ilişkin bir hüküm yoktu. Yargıtay, konuya ilişkin bir kararında Türkiye çapında faaliyette bulunmayı hedef tutan ve işkolu esasına göre kurulmuş iki sendikanın işçi federasyonu içinde yer alamayacağını, böyle bir durumda konfederasyonun oluşacağını, bir diğer kararında da işkolu esasına göre kurulu sendika ile federasyonun bir araya gelmeleri ile federasyon değil konfederasyon oluşacağını karara bağlamıştır.⁴⁹ Öğretide bu konuyla ilgili olarak farklı görüşler ileri sürülmüştü. Örneğin, Esener,⁵⁰ Yargıtayın kararını benimseyerek federasyonunu aynı işkolunda kurulu işyeri sendikalarından en az ikisinin birleşmesiyle oluşacağını belirtirken Ekonomi ve Çelik kararı eleştirmiş-

⁴⁷ İşık, Sendika Kavramı, s. 929.

⁴⁸ "Sendika birlikleri" sözü'nün sınırlı anlamda kullanılmadığı Temsilciler Meclisinin 1961 Anayasasının tasarıları örneğlerinde de ifade olunmuştu (Temsilciler Meclisi tutanak Dergisi, B. 46, 174.1961, O. 1, C. 3, S. 287). Oğuzman da Anayasa Mahkemesinin kararından önce "sendika birlikleri sözü teknik anlamda kullanılmış olmayıp, üst teşekküllerini kastedmektedir" diyerek bu kuruluşların kaldırılmasının uygulamada büyük bir etkisi olmayacağını belirtmiştir (Kuruluş Şartları, s. 113, 110).

⁴⁹ Yargıtay 9. HD 17.3.1964, 1624/1712 ve 27.9.1971, E. 70/2959, K. 71/20313 sayılı kararları (Münir Ekonomi, İşçi Federasyonlarının Oluşturan Sendikaların Nitelikleri, Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, C. 9, S. 8, Ağustos 1972, s. 47-57, s. 49-50; Çelik, Sendikalar, s. 183, 188-189). Kararların eleştirisi için bkz.: Ekonomi, s. 50 vd.

⁵⁰ Esener, a.g.e. s. 325.

lerdir. Ekonomi'ye göre,⁵¹ "Sendikalar Kanunu hükümlerinde işçi federasyonlarını oluşturan aynı işkolunda kurulu sendikalarından sadece "sendikalar" diye söz edilmiş olup, bu sendikaların mahalli, bölgesel veya Türkiye çapında faaliyette bulunmayı hedef tutar biçimde teşkilatlanmış olmaları yönünden herhangi bir kayıt konulmamıştır. Esasen bu husus federasyonların kendi "coğrafi" faaliyet alanlarıyla ilgili bulunmaktadır. 274 sayılı Kanun çıkarılırken federasyonların dahi mahalli, bölgesel yahut Türkiye çapında faaliyette bulunmak üzere kurulabileceği düşünülmüş olmasına rağmen, sonraki gelişme federasyonların ancak Türkiye çapında faaliyette bulunmayı hedef tutan bir üst teşekkül olarak kurulabileceğini göstermektedir." Çelik de⁵² federasyonu oluşturacak aynı işkolundaki en az iki sendikanın türlerinin belirtilmediğinden bahisle bu konuda bir sınırlama olmadığını ve federasyonun işyeri sendikalarından, mahalli, bölgesel veya Türkiye çapında faaliyette bulunmayı hedef alan işkolu esasına göre kurulu veya aynı nitelikte olarak işkolunda kurulu sendikalardan en az ikisinin bir araya gelmesiyle kurulabileceğini ancak federasyon ve konfederasyonun türünün birbiriyle çakışmaması açısından aynı işkolundaki Türkiye çapında faaliyette bulunmayı hedef alan işkolu esasına göre kurulu sendikaların diğer türdeki sendikaları kurucu olarak almadan kendi aralarında ancak bir konfederasyon kurmalarının mümkün olduğunu, bunların federasyon kuramayacaklarını kabul etmekte idi. Uygulamada federasyonlar esasen işyeri sendikaları veya mahalli veya bölgesel sendikalardan oluşmakta, Türkiye çapında faaliyette bulunmayı amaçlayan işkolu sendikalarının federasyon kurdukları veya federasyona üye oldukları görülmemekteydi.⁵³

İşçi federasyonları, Sendikalar Kanunu Teklifinin 9. maddesine dair gerekçesinde de belirtildiği üzere belirli bir mahalde, bölgede ya da Türkiye çapında faaliyette bulunmak üzere kurulabilirlerdi, coğrafi sınırlama kurucuların iradesine bırakılmıştı.⁵⁴

Federasyon üyesi olan sendikalar federasyon bünyesinde de tüzel kişiliklerini sürdürmekte, ayrı örgütleri, tüzükleri, muhasebeleri, kurulları bulunmaktaydı. Belli bir federasyona üye olmak genel kurul ka-

⁵¹ Ekonomi, İşçi Federasyonları, s. 54-57. Ekonomi, 275 sayılı Yasada işkolu toplu iş sözleşmesi düzenlenirken federasyonların Türkiye çapında faaliyette bulunmayı amaçlayan işkolu sendikaları ile bir tutulmaları ve 1317 sayılı Yasa ile yapılan değişiklik, federasyonların ancak Türkiye çapında faaliyette bulunmak üzere kurulabilecekleri izlenimini yarattığını belirtmektedir (s. 55).

⁵² Çelik, Sendikalar, s. 191.

⁵³ Aynı yer, s. 193.

⁵⁴ Ekonomi, İşçi Federasyonları, s. 53.

rarına bağlı idi; karar üye veya delege tamsayısının salt çoğunluğu ile alınır, sendika tüzüğünde daha yüksek bir çoğunluk saptanabilirdi (m. 13/2). 1317 sayılı Yasa ile değişik m. 9/2 (b) işçi federasyonlarının "aynı" işkolunda mevcut sendikalardan en az ikisinin bir araya gelmeleri ve o işkolunda çalışan sigortalı işçilerin en az 1/3'ünü temsil etmeleri gerektiğini öngörüyordu. Anayasa Mahkemesi, yine anılan kararı çerçevesinde, bu sınırlandırmanın sendika kurma hakkını kaldırdığı gerekçesiyle Anayasaya aykırı bularak 19 Ekim 1973 tarihinden itibaren yürürlüğe girmek üzere iptal etmiştir. İşveren federasyonu ise, aynı işkolunda mevcut Türkiye çapında faaliyette bulunmayı amaç edinmiş işveren sendikalarının en az ikisinin bir araya gelmesiyle kurulmaktaydı (m. 9/3).

c) Konfederasyon

İşçi konfederasyonu, en az iki işkolu sendikası veya bir işkolu sendikası ile federasyon veya iki federasyonun bir araya gelmesi ile kurulabilmekteydi (m. 9/2c). İşkolu sendikasının Türkiye çapında faaliyette bulunmayı amaç edinmiş olması gerekmektedir. Öğretide federasyon/konfederasyon çakışmasının önlenmesi açısından federasyonların kaldırılmaları fakat kaldırılmamaları durumunda m. 9/2(c)'ye "değişik" sözcüğünün eklenerek konfederasyonların "değişik" işkollarında Türkiye çapında faaliyette bulunmayı hedef alan ve işkolu esasına göre kurulmuş olan en az iki sendika ya da federasyon yahut bunlardan en az ikisinin bir araya gelmeleriyle kurulabileceklerinin öngörülmesi önerilmiştir.⁵⁵ 1317 sayılı Yasa ile değişik m. 9/2(c), işçi konfederasyonlarının sendika ve federasyonlardan en az 1/3'ünü ve ülkedeki sendikalı işçilerin en az 1/3'ünün üye sıfatıyla bir araya gelmeleri suretiyle kurulacağını öngörüyordu. Anayasa Mahkemesi, bu hükmü de aynı kararında Anayasanın 46. maddesinin özüne aykırılığı gerekçesiyle 19 Ekim 1973 tarihinden itibaren yürürlüğe girmek üzere iptal etmiştir.⁵⁶ İşveren konfederasyonları ise mevcut federasyon veya Türkiye çapında faaliyette bulunmayı amaç edinmiş işveren sendikalarından en az beşinin (1317 sayılı Yasa öncesi en az iki) bir araya gelmeleri suretiyle kurulmaktaydı (m. 9/3).

⁵⁵ Çelik, Sendikalar, s. 192, 195-196.

⁵⁶ Anayasa mahkemesinin işçi federasyonlarının ve konfederasyonlarının kuruluş koşullarına dair iptal kararı ile ortaya çıkan boşluk mevcut olanlar için değil ama kurulacak olanlar için duraksamalar yaratmıştır (Oğuzman, Kuruluş Şartları, s. 110; Erkul, İş Hukuku 1977, s. 123; Çelik, Sendikalar, s. 196; Işık, Sendikaların Faaliyetleri, s. 7, 16 dn 20).

II — 2821 SAYILI SENDİKALAR YASASI VE SENDİKALARIN KURULUŞ DÜZEYLERİ

1982 Anayasası 51. maddesinde “işçiler ve işverenler, üyelerinin çalışma ilişkilerinde, ekonomik ve sosyal hak ve menfaatlerini korumak ve geliştirmek için önceden izin almaksızın sendikalar ve üst kuruluşlar kurma hakkına sahiptirler” demek suretiyle sendika kurma hakkına yer vermekte ve fakat 1961 Anayasasına paralel olarak örgütlenme düzeyinin belirlenmesini yasaya bırakmaktadır.

2821 sayılı Yasa, sendikaların örgütlenme düzeyi olarak işkolu sendikacılığı ilkesini benimsemiş; meslek ve işyeri sendikalarının kurulamayacağını ayrıca ve açıkça belirtmiştir. 2821 sayılı Yasanın 3. maddesi uyarınca,

“İşçi sendikaları, işkolu esasına göre bir işkolunda ve Türkiye çapında faaliyette bulunmak amacı ile bu işkolundaki işyerlerinde çalışan işçiler tarafından kurulur. İşveren senrikaları, işkolu esasına göre bir işkolunda ve Türkiye çapında faaliyette bulunmak amacı ile bu işkolundaki işverenler tarafından kurulur. Kamu işveren sendikalarının, aynı işkolundaki kamu işverenlerin tarafından kurulması ve aynı işkolunda faaliyette bulunması şartı aranmaz.”

Az sayıda ve fakat güçlü sendika arzusu 274 sayılı Yasa ile gerçekleştirilmek istenmişse de uygulamada ortaya sendika enflasyonu çıkmıştır. Bunun temel nedenlerinden biri de Yasanın sendikaların kuruluş düzeylerine dair 9. maddesi olmuştur. 2821 sayılı Yasa da güçlü sendikacılığı hedef almıştır. Bu nedendir ki 274 sayılı Yasanın 9. maddesinden kaynaklanan aksaklıkları gidermeye çalışmıştır. 2821 sayılı Yasanın sendikaların kuruluş düzeyleri açısından 274 sayılı Yasadan farklı noktalarını nedenleri ile birlikte şu başlıklar altında toplayabiliriz.

A) İşyeri sendikacılığının kaldırılması

Sendikalaşmada işyeri veya işkolu sendikacılığının tercihi, her ülkenin kendi özelliğine bağlıdır.⁵⁷ Sendikalaşma hareketinin başlaması ve yayılabilmesi açısından yararlı olarak nitelendirilen⁵⁸ işyeri

⁵⁷ Kenan Tunçomağ, İş Hukuku, C. 1, Genel Kavramlar - Hizmet Sözleşmesi ve Sendikalar Hukuku, İstanbul 1979; Şahlanan, Sendikalar, s. 48; Eyrenci, Sendikalar, s. 56-57, Sendikalar Hukukunun Güncel Sorunları, Çalışma Hayatımızın Güncel Sorunları, İstanbul, Ağustos 1987, s. 125-167, s. 126; Münir Ekonomi, İşkolu Esasına Göre Sendikalaşma ve İşyerinin Girdiği İşkolunun Belirlenmesi, İş Hukuku Dergisi, C. 1, S. 1, Ocak-Mart 1991, s. 31-49, s. 31 dn 3.

⁵⁸ Eyrenci, Sendikalar, s. 57, Güncel Sorunlar, s. 126.

sendikacılığı, 274 sayılı Yasa döneminde çok sayıda güçsüz sendikaların ortaya çıkmasının temel nedenlerinden biri olmuştur. İşyeri sendikacılığına öğretilen yöneltilen eleştiriler özellikle şu noktalarda yoğunlaşmıştır

a) Sendika enflasyonu ve bunun bir sonucu olarak güçsüz ve bölünmüş bir sendikalaşma - İşyeri sendikacılığının ve birden fazla sendikaya üyeliğin mümkün olması ve "check-off" sistemi nedeniyle, aynı işyerine özgü çok sayıda işyeri sendikası ortaya çıkmış, işçiler sendikalar arasında bölünmüşlerdir. İşyeri sendikacılığı, işçilere ve işyerlerine yarardan çok zarar getirmiş, sendikacılığın güçlenmesini de engellemiştir⁵⁹. Bir işyeri sendikası yalnızca kurulu bulunduğu işyerinde faaliyet gösterebileceğinden her türlü gelişme olanaklarından yoksun olmuştur⁶⁰. Uygulama, işyeri sendikalarının işçilerin iktisadi ve sosyal haklarını geliştirmede güçsüz kaldıklarını göstermiştir⁶¹.

b) Saflık ilkesinin zedelenebilmesi - İşyeri sendikalarının işverenlere ve işveren kuruluşlarına karşı bağımsız olmadıkları, bir diğer deyişle, "sarı sendika" iddiaları da sık sık işyeri sendikalarına yöneltilmiş, çalışma barışı bundan zarar görmüştür⁶². İşyeri sendikasının üye sayısının işverenin işçi alması veya çıkarılmasıyla azalıp çoğalması nedeniyle de sendikanın varlığının ve bağımsızlığının işverene bağlı ve onun etkisi altında olduğu ileri sürülmüştür⁶³. Aynı hususun işkolu sendikaları için de geçerli olduğu söylenebilirse de özellikle küçük işyerlerinde kurulu sendikaların bu tür müdahalelere çok daha açık oldukları bir gerçektir.

⁵⁹ Çelik, Sendikalar, s. 45, Güçlü Sendikacılığa Doğru, s. 331.

⁶⁰ Eyrenci, Sendikalar, s. 57, Güncel Sorunlar, s. 126; Şahlanan, Sendikalar, s. 48.

⁶¹ Çelik, Sendikalar, s. 182; Şahlanan, Sendikalar, s. 49; Fevzi Demir, Sendikalar Hukuku, 2. baskı, T. Haber-İş Sendikası yayını, İzmir 1993, s. 20; Eyrenci, Sendikalar, s. 57; Nizamettin Aktaş, Sendika Hakkı (Uluslararası Dayanakları Bakımından Eleştirel Bir Yaklaşımla Türk Hukukunda Sendika Hakkı ve İlgili Belgeler), Kamu-İş yayını, Ankara 1993, s. 100.

⁶² Çelik, Sendikalar, s. 44-45, Güçlü Sendikacılığa Doğru, s. 331, Örgütlenme Modelleri, s. 27; Demir, Sendikalar, s. 20; Eyrenci, Sendikalar, s. 57, Güncel Sorunlar, s. 126; Şahlanan, Sendikalar, s. 49; Metin Kutal, Sendikaların Kuruluşu, İşleyişi ve Sona Ermesi, Sendikal Mevzuat Eğitim Semineri, Basisen yayını no. 2, İstanbul 1985, s. 93; Ekonomi, İşkolu Esasına Göre Sendikalaşma, s. 33, Sendikaların Kuruluşu, İşleyişi ve Sona Ermesi, kolektif İş İlişkilerini Düzenleyen 2821-2822 Sayılı Yasalar ve Uygulamaları Semineri (Odakule 4-5 Temmuz 1983), Banksis yayını no: 2, İstanbul 1984, s. 7-25, s. 11.

⁶³ Söllner e Schaub'a atfen Çelik, örgütlenme Modelleri, s. 27 dn 37a.

c) İşyeri sendikalarının istikrarsız tutumları - İşyeri sendikaları ya çok sert ya da çok yumuşak bir tutum içinde olmuşlardır, bunun temel nedenlerinden biri de işyeri sendikası idarecilerinin işkolu sendikası idarecileri kadar deneyimli, eğitilmiş ve bilgili olmamalarıdır⁶⁴.

d) Çalışma koşullarından farklılıklar - İşyeri sendikacılığının yaygın uygulanması, aynı işkolundaki işyerlerinde çok farklı çalışma koşullarına yol açar niteliktedir⁶⁵.

2821 sayılı Yasa işkolu sendikacılığını kabul etmiş, meslek ve işyeri esasına göre sendika kurulamayacağını ayrıca ve açıkça belirtmiştir (m. 3). Madde gerekçesinde de "Meslek sendikacılığına elverişli bir sendikacılık ve toplu sözleşme düzeni benimsenmemiştir. Ayrıca ülkemizdeki gelişmeye uygun olarak hüküm getirilmiş ve bu konu tartışılabilir olmaktan çıkarılmıştır" denilmektedir⁶⁶.

İşyeri sendikacılığı ile ilgili olarak ise 2821 sayılı Yasanın gerekçesinde şu ifadeler yer verilmiştir⁶⁷.

"İşyeri sendikacılığının, sendika sayısının ülkenin sosyal ve ekonomik şartlarıyla bağdaşmayacak ölçüde çoğalmasına sebep olması; ... gibi aksayan hususlar tespit edilmiştir. ... Bu durumda güçlü sendikacılığa önem verilmektedir. Güçlü sendikacılığın gerçekleştirilmesine yardımcı olabilmek için, sadece Türkiye çapında ve tüm işkolunda faaliyette bulunmayı amaçlayan sendikaların kurulması öngörülmüş ve güçsüz, yerel ve bölgesel sendikalara yer verilmemiştir. Sendikaların işkolunda kurulması ve toplu iş sözleşmelerinin işyeri ve işletme düzeyinde yapılması esas kabul edildiğinden bu sistem içerisinde işyeri toplu iş sözleşmesi yapma ehliyeti bulunmayan federasyonlara yer verilmemiştir."

Bu yasaklama, işkolu düzeyinde güçlü sendikalar istenmesinin en önemli belirtisidir⁶⁸. İşyeri sendikalarının kaldırılması, işçi ve işveren

⁶⁴ Çelik, Sendikalar, s. 45, İş hukuku 1992, s. 316, Güçlü Sendikacılığa Doğru, s. 331; Kutal, Sendikaların Kuruluşu, s. 93; Demir, Sendikalar, s. 20.

⁶⁵ Kutal, Sendikaların Kuruluşu, s. 93.

⁶⁶ MGK Sosyal Güvenlik, İş ve İşçi İlişkileri Komisyonu Raporu (1/235), S. Sayısı 573. Madde Gerekçeleri, s. 7.

⁶⁷ Hükümet Gerekçesi, aynı yer, s. 1-2.

⁶⁸ Fevzi Demir, 2821 Sayılı Yeni Sendikalar Kanunu ve Getirdikleri, Cahit Talas'a Armağan, Mülkiyeliler Birliği Yayınları: 9, Ankara 1990, s. 162-191, s. 163.

çevrelerinde ve öğretide olumlu⁶⁹ karşılanmış fakat bu esas ILO Örgütlenme Özgürlüğü Komitesi tarafından belirli bir gerekçeye dayandırılmadan, sendika özgürlüğü ilkelerine aykırı bulunmuştur⁷⁰. Aykırı sayılmanın gerekçesinin 87 sayılı Sözleşmenin 2 ve 11. maddelerine dayandırıldığı ILO'nun konuyla ilgili yayınlarından anlaşılabilir⁷¹. Sözleşme ve Tavsiye Kararlarının Uygulanması Uzmanlar Komitesi, güçlü sendikacılık ilkesinin işçilerin yararına olduğunu kabul etmekle birlikte bunun yasa yoluyla değil uygulamada bu yönde devletçe teşvik edilme yoluyla gerçekleştirilmesi gerektiği görüşündedir⁷². Zayıf işyeri sendikacılığının işçilerin aleyhine olan sonuçlarına engel olma amacı taşıyan bu düzenlemenin sendika özgürlüğüne aykırı olmadığı öğretide ifade edilmiştir⁷³.

Sendikaların kuruluş düzeylerinin yasa ile ülkenin sosyal yapısına uygun tarzda saptanmasında ve bu çerçevede meslek sendikacılığının veya işyeri sendikacılığının yasaklanmasında sendika özgürlüğü ilkelerine ters düşen bir yönü olmadığı kanaatindeyiz. ILO'nun 87 sayılı Sözleşmesinde ve örgütlenme özgürlüğüne dair diğer sözleşmelerinde sendikaların kuruluş düzeylerine ve tiplerine dair bir hüküm yer almamaktadır. Yalnızca 87 sayılı Sözleşmenin 5 ve 6. maddeleri üst sendikal kuruluşlar olarak federasyon ve konfederasyonlar açısından ser-

⁶⁹ Aksî görüş, Alpaslan Işıklı, 1960-1986 Döneminde İşçi Hakları, Türkiye'de İşçi Hakları, T. Yol-İş Sendikası yayını, Ankara 1986, s. 178. Mesut Gülmez, Sendikal Hakların Uluslararası Kuralları ve Türkiye, TODAİE yayını, Ankara 1988, s. 437, Sendika Kurma Hakkının Uluslararası İlkeleri ve Türkiye, İnsan Hakları Yılı, C. 7-8, 1985-1986, s. 47-54. Işıklı ve Gülmez; işyeri sendikaları kurma yasağının ILO'nun 87 sayılı sözleşmesinin çalışanlara tanıdığı "seçtikleri örgütleri kurma hakkı"na aykırı olduğunu belirtmektedirler. Ayrıca bkz.: T. Yol-İş Sendikası, TİSK Raporlarına Yanıt, 2821 sayılı Sendikalar Kanunu ile 2822 sayılı Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Kanununun Uluslararası Normlara Aykırılığı, Ankara 1986, s. 31-36; Cahit Talas, Türkiye'de Sendikal Haklar ve Özgürlükler ve Uluslararası Çalışma Örgütünün Normları, Atatürk ve 1986 Dünya Barış Yılı, Birleşmiş Milletler Türk Derneği yayını, Ankara 1987, s. 224-254.

⁷⁰ ILO, Governing Body, GB. 228.11.13, 28th session, Cenevre, 12-16 Kasım 1984, s. 11-12. Bu konuda geniş bilgi için bkz.: Kemal Oğuzman, 2821 Sayılı Sendikalar Kanununun Uluslararası Normlara uygunluğu, İşveren, C. XXIV, S. 8, Mayıs 1986, s. 5-11; münir Ekonomi, 2821 ve 2822 sayılı Kanunların Uluslararası Normlara Uygunluğu, Gıda İşveren Dergisi, Ekim-Kasım 1985, S. 185, s. 28-46; Metin Kutal, Uluslararası Çalışma Normları Karşısında Türkiye'de Sendikacılık ve Toplu Pazarlık Hukuku, İktisat ve Maliye, C. XXXIV, S. 4, Temmuz 1987, s. 146-153, 2821 Sayılı Yasanın Uygulanmasında Karşılaşılan Aksaklıklar, Gıda İşveren Dergisi, Ekim-Kasım 1985, S. 185, s. 62-68; Nuri Çelik, 2822 Sayılı Kanunun Uygulanmasında Karşılaşılan Aksaklıklar, Gıda İşveren Dergisi, Ekim-Kasım 1985, S. 185, s. 93-103; Eyrenci, Güncel Sorunlar, s. 127-128.

⁷¹ ILO, Freedom of Association, A worker's education manual, yeniden gözden geçirilmiş 2. baskı, Cenevre 1987, s. 37; ILO, Freedom of Association, Digest of decisions and principles of the Freedom of Association Committee of the Governing Body of the ILO, Cenevre 1985, s. 47-48.

⁷² ILO, Decisions and Principles, s. 47-48.

⁷³ Oğuzman, Uygunluk 1, s. 8; Ekonomi, Uygunluk, s. 31-32, Yeni Arayışlar, s. 25.

best kuruluş ilkesini hükme bağlamaktadır. Kaldı ki 2821 sayılı Yasa, sendika çokluğu ilkesini kabul etmiş ve bu ilkeyle güçlü sendikacılık ilkesini bağdaştırmaya çalışmıştır. Ülkemizde işkolu düzeyinde olmak koşuluyla istenilen sendikayı ön izin olmaksızın kurma ve istenilen sendikaya üye olma özgürlüğü mevcuttur. Sendika çokluğu ilkesi çerçevesinde, işçilerle işverenler önceden izin almaksızın istedikleri sendikayı işkolu düzeyinde kurabilirler. İşyeri sendikacılığının 274 sayılı Yasa döneminde sık sık dile getirilen ve yukarıda değindiğimiz sakıncalı yönleri çerçevesinde bu tür sendikaların işveren karşısında etkili bir baskı ve grev gücüne sahip olmaları düşünülemez⁷⁴. Yeni düzenleme, saflık ilkesinden bahseden ve Türkiye tarafından da onaylanan 98 sayılı ILO Sözleşmesinin 2. maddesine de uygundur⁷⁵.

İşyeri sendikacılığının kaldırılması ile birlikte işyeri/işkolu sendikacılığı ikileminden kaynaklanan ve toplu sözleşme alanında karşılaşılan mahzurlar da kaldırılmış olmaktadır.

B) Federasyonların kaldırılması

274 sayılı Yasa döneminde uygulamada güçlü izlenimi veren federasyon çatısı altında yalnızca biçimsel bir birlik söz konusuydu zira federasyonlar, yerel ve bölgesel nitelikte, ayrı karakter ve görüşte, aralarında organik bir bağ bulunmayan, tüzel kişiliklerini sürdüren güçsüz ve ahenksiz sendikalardan oluşmaktaydılar⁷⁶. Öğretide işyeri sendikalarının ve federasyonların kaldırılmaları özellikle Çelik tarafından önerilmiştir⁷⁷. Yapıları sürekli tartışma ve uyuşmazlık konusu olan federasyonların uygulamada da sayıları giderek azalmış; 1965'de 22 olan federasyon sayısı 1980'de 10'a düşmüştür⁷⁸. Federasyonların kaldırılması, işkolu sendikacılığı modelinin doğal bir sonucu olmuştur⁷⁹.

ILO örgütlenme özgürlüğü Komitesi, federasyonların yasaklanmasının, üst sendikal kuruluşlar için belli sayıda sendikanın veya federasyonun bir araya gelmesi yönündeki yasal düzenlemelerin belirli bir

⁷⁴ Nuri Çelik, Sendikalar Açısından Elli Yıllık Gelişme, Türk İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukukunun Elli Yılı, Basisen yayını no: 16, İstanbul 1988, s. 87-110, s. 100.

⁷⁵ Ekonomi, Uygunluk, s. 32.

⁷⁶ Çelik, Sendikalar, s. 183, İş Hukuku 1992, s. 314, Örgütlenme Modelleri, s. 28 vd., Elli Yıllık Gelişme, s. 95; Şahlanan, Sendikalar, s. 49; Eyrenci, Güncel Sorunlar, s. 131; Demir, Sendikalar, s. 17.

⁷⁷ Çelik, Sendikalar, s. 182, 195-196, Örgütlenme Modelleri, s. 27, 30.

⁷⁸ Çalışma Bakanlığı tebliği, RG 7.12.1980, s. 12. Ayrıca bkz.: Tuna, Ön Rapor, s. 139.

⁷⁹ Kutal, Sendikaların Kuruluşu, s. 95; Ekonomi, İşkolu Esasına Göre Sendikalaşma, s. 33, dn 8. Aktay, federasyon kurma yasağının 87 sayılı ILO Sözleşmesine aykırı olduğu görüşündedir (age, s. 101).

bölgedeki farklı iktisadi faaliyet alanları olan sendikaların veya federasyonların aynı federasyon veya konfederasyonda bir araya gelmelerinin önlenmesinin 87 sayılı Sözleşmenin 5. maddesine aykırı olduğu görüşündedir⁸⁰. ILO sözleşme ve tavsiye kararlarının esnek nitelikte olması, sözleşmeye taraf ülkelerin farklı sosyal ve iktisadi yapılarına uyarlanabilmesi esastır. Bu nedenle, anılan görüşleri bu esnekliği ortadan kaldıracı ve sözleşmenin kapsamını daraltıcı nitelikte bulunuyoruz. Kanaatimizce asıl olan, sendikaların (ve üst sendikal kuruluşların) ön izin olmaksızın serbestçe kurulabilmeleri, istenilen sendikaya üye olunabilmesi ve sendikaların bağımsızlığı ilkesidir. Örgütlenme özgürlüğü alanında temel nitelikte olan 87 ve 98 sayılı Sözleşmeler de bu hususları sağlamaya yöneliktir.

C) İşkolu sendikacılığının benimsenmesi

2821 sayılı Yasa ile benimsenen işkolu sendikacılığı ile 274 sayılı Yasanın işkolu sendikacılığı anlayışı arasında önemli farklar mevcuttur.

1. Sendikaların yalnızca işkolu sendikası biçiminde kurulabilmeleri

274 sayılı Yasa, sendikaların işyeri ve işkolu düzeyinde kurulabilmelerini öngörürken 2821 sayılı Yasa örgütlenme düzeyi olarak yalnızca işkolunu esas almıştır (m. 3/1-2). İşçi ve işveren sendikaları işkolu esasına göre kurulacaklardır. İşkolu sendikalarında tüzel kişilik yalnızca genel merkeze tanınmış olup şubelerin veya bölge şubelerinin tüzel kişiliği mevcut değildir⁸¹.

274 sayılı Yasa döneminde “Türkiye çapında faaliyette bulunmaya hedef tutmak şartıyla” kurulan işkolu sendikasının Türk sendikacılık hareketinde desteklenen ve olması arzulanan merkezileşme eğilimine en uygun sendika biçimi olduğu savunularak işyeri sendikaları ile federasyonların kaldırılmaları istenmiştir⁸². Uygulamada da sendikacılık hareketinde merkezileşmeye doğru bir eğilim mevcuttu⁸³. İşçi konfederasyonları da federasyon türü karşısında ve işkolu sendikacılığın-

⁸⁰ ILO, Freedom of Association, s. 53; ILO, Decisions and Principles, s. 96.

⁸¹ Seyfullah Edis, 2821 Sayılı Sendikalar Kanununa Göre Sendikaların Kuruluşu ve Faaliyetleri, Türk-İş yayını no: 158, s. 3.

⁸² Çelik, Sendikalar, 182-184, 195; Işık, Sendikaların Faaliyetleri, s. 10; Tuna, Ön Rapor, s. 149, 151-152, 155.

⁸³ Tuna, Ön Rapor, s. 139. Dereli, merkezileşme yönünde eğilimin de mahzurlu tarafları olduğunu (s. 62-72), bu açıdan sendika içi demokrasinin merkezileşmeyle telif edilmesi (s. 92) gereğini vurgulamaktadır (Merkezileşme Temayülü, s. 45-92).

dan yana olmuşlardır⁸⁴. 2821 sayılı Yasanın geçici 1. maddesi uyarınca, Yasanın yayımı tarihinde faaliyette bulunan kuruluşlar, İşkolları Tüzüğü'nün yürürlüğe girmesini takiben 1 Ocak 1984 tarihine kadar Yasaya uygun olarak örgütlenmelerini ve tüzüklerini düzenlemek ve ilk olağan genel kurullarını yapmak zorunda idiler, aksi takdirde kendiliğinden feshedilmiş sayılacaklardı.

İşkolu sendikacılığı güçlü sendikacılığın gerçekleştirilmesi için önemli ve gerekli bir ilke olmakla beraber, aşağıda belirtilen kimi sınıksal yönlerinin bulunduğu da ileri sürülmüştür.

a) İşkolu sendikacılığının merkezileşmeye yol açarak oligarşik ve bürokratik eğilimleri artırıcı, sendika ile üyeleri arasındaki bağları zayıflatıcı rol oynaması ve sendika içi demokrasinin işlemlerini olumsuz etkileyebilmesi⁸⁵;

b) İşkollarının saptanması oldukça izafi olup işkollarının sayısı ülkeden değişmesi, ve sanayii geliştikçe yeni iş alanlarının ortaya çıkması⁸⁶;

c) Bazan bir işyerinin girdiği işkolunun saptanmasında sendikalar arasında işyerindeki çalışma barışını bozabilecek oranda uyuşmazlık ve huzursuzluklar çıkabilmesi⁸⁷.

İşkolu sendikacılığının yukarıda belirtilen mahsuzları şüphesiz ki mevcuttur fakat tüm mahzurlarına karşın ülkemiz açısından en iyi modeldir. Sendika içi demokrasi açısından doğabilecek tehlikelere karşı kimi yasal düzenlemeler yapılabilir⁸⁸.

⁸⁴ Çelik, Sendikalar, s. 184-185. Türk-İş, 1960'lı yıllardan başlayarak "az sayıda sendika, çok sayıda üye" ilkesini ve "bir işkolu - bir sendika" çerçevesinde işkolu sendikacılığı modelini savunmuştur (Gülten Kutal, age. s. 27 vd.). Türk-İş'in bu hususlarda başarılı olamamasının nedenleri için bkz.: Gülten Kutal, s. 48-59.

⁸⁵ İşkolu sendikacılığının olumsuz yönleri için bkz.: Fevzi Şahlanan, Sendikaların İşleyişinin Demokratik ilkelere Uygunluğu, İstanbul 1980, s. 10-13. Sendikalar, s. 50; Bengü Dereli, age. s. 28-34; Gülten Kutal, age. s. 49; Eyrenci, Sendikalar, s. 57. Güncel Sorunlar, s. 127; Adnan Tuğ, Sendikalar Hukuku, 2. baskı, Ankara 1992, s. 39; Toket Dereli, Aydınlar, Sendika Hareketi ve Endüstriyel İlişkiler Sistemi, İstanbul 1975, s. 213 vd., Merkezileşme Temayülü, s. 62-72.

⁸⁶ Çelik, Sendikalar, s. 158.

⁸⁷ Aynı yer.

⁸⁸ Şahlanan, 2821 sayılı Yasadaki düzenlemelerin sendika içi demokrasiye ters düşecek doğal gelişmelere karşı yetersiz olduğu görüşünde olup başta şubeler olmak üzere sendikaların diğer alt birimlerine ilişkin zorunlu bazı yasal düzenlemelerin yapılması gerektiği, bu konuda önemli boşlukların bulunduğu; sendika içi demokrasi açısından önemli olan delege sisteminin ise Yasa tarafından bir ölçüde sağlıklı işleyişe kavuşturulduğu görüşündedir (Sendikalar, s. 51). Eyrenci, "işyerinin özel sorunlarının bilinmesi ve çözüm bulunması ve üye ile sendika arasında köprü görevinin yerine getirilmesi amacı ile işkolu sendikasının işyerinde örgütlenmesi kaçınılmazdır" demektedir (Güncel Sorunlar, s. 127).

İşkolu sendikacılığı ilkesinin istisnası, kamu işveren sendikalarıdır. Kamu işveren sendikaları, 2821 sayılı Yasa ile yeni bir örgütlenme biçimi olarak çalışma yaşamımıza girmiştir⁹⁹. Kamu işveren sendikalarının aynı işkolundaki kamu işverenleri tarafından kurulması ve aynı işkolunda faaliyette bulunması şartı aranmaz (m. 3/2). bu, Devletin en büyük işveren⁹⁰ ve kamu kesimindeki tek işveren olmasından⁹¹ kaynaklanmaktadır. Madde gerekçesinde,

“Devlet en büyük işverendir. Ancak kamu kesiminde yıllık programlarla da amaçlanan kamu işverenlerine sendikalaşabilme imkanı sağlanması için hüküm getirilmiştir. Devletin her işkolunda Dernekler Kanununa göre yeterli sayıda işvereni bulup örgütlemesi mümkün olmadığından, Devlet işkollarıyla bağlı olmaksızın serbestçe kamu işveren sendikaları kurabilecek, gerektiğinde tüm işkolları için kuracağı bir veya birkaç kamu sendikası ile kamu kesiminde ücretler ve sosyal yardımlar arasında adalet ve eşitlik sağlanabilecektir” denilmektedir⁹².

İşkolu sendikacılığı ilkesine getirilen bu istisnanın yerindeliği öğretide tartışmalıdır. Reisoğlu⁹³, Şahlanan⁹⁴, Özbek⁹⁵, ve Aktay⁹⁶, düzenlemeyi uygun bulmakta, Ekonomi⁹⁷, Çelik⁹⁸, Kutal⁹⁹, Eyrenci¹⁰⁰, Okur¹⁰¹ ve Esen¹⁰² eleştirmektedirler. Bu düzenleme, özel/kamu ayırıcılığının

⁹⁹ Edis, Sendikaların Kuruluşu, s. 3.

⁹⁰ Seyfullah Edis, Kamu İşveren Sendikaları, Dokuz Eylül Üniversitesi Çarşamba Konferansları (1986-1987), s. 195; Abdullah Berksun - İbrahim Eşmelioglu, Açıklamalı, Gerekçeli - İçtihatlı Sendikalar Kanunu, Ankara 1989, s. 151.

⁹¹ Demir, Sendikalar, s. 21.

⁹² MGK Sosyal Güvenlik, İş ve İşçi İlişkileri Komisyonu Raporu (1/235), S. Sayısı: 573, Madde Gerekçeleri, s. 7.

⁹³ Seza Reisoğlu, 2821 Sayılı Sendikalar Kanunu Açısından Kamu İşverenleri ve Kamu İşverenler Sendikaları, Tütis, C. 7, S. 6, Kasım 1983, s. 3-6, s. 5-6.

⁹⁴ Şahlanan, Sendikalar, s. 58.

⁹⁵ Oğuz Özbek, Açıklamalı-İçtihatlı Sendikacılık ve Toplu Sözleşme Mevzuatı, 2. baskı, İstanbul 1986, s. 53 vd.

⁹⁶ Aktay, age. s. 126.

⁹⁷ Ekonomi, Sendikaların Kurulması, s. 13 vd.

⁹⁸ Çelik, İş Hukuku 1992, 317-318.

⁹⁹ Kutal, Sendikaların Kuruluşu, s. 96, Aksaklıklar, s. 63, Türkiye’de Endüstri İlişkilerinin Yasal Çerçevesi (Temel Özellikler ve Sorunlar), Belediye-İş Sendikası Eğitim Dizisi: 4, İstanbul, Mart 1987, s. 24.

¹⁰⁰ Eyrenci, Güncel Sorunlar, s. 129-130.

¹⁰¹ A. Rıza Okur, Disk-Ar Sözlük, Disk-Ar, DİSK Araştırma Enstitüsü Aylık Bülteni, Aralık 1993, S. 12, s. 31.

¹⁰² Füven Esen, Sendikalar Hukuku, İşletmelerde İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku, İnsangücü Yönetimi, Kazancı hukuk yayınları, No: 36, C. 3, Toplu İş Hukuku, Kitap 1, İstanbul 1985, s. 54.

işçiler açısından olmadığı, işveren sendikacılığında da olmaması gerektiği gerekçesiyle özel sektör işverenlerince de eleştirilmektedir¹⁰³.

Kamu işverenlerinin özel işveren sendikalarına üye olmalarını yasaklayan bir hüküm yoktur¹⁰⁴. Bu nedenle, 274 sayılı Yasa döneminde olduğu gibi 2821 sayılı Yasa çerçevesinde de aynı işkolundaki kamu işverenleri özel kesim işverenleri ile birlikte sendika kurabilirler, özel kesim sendikalarına üye olabilirler. Fakat kamu işverenlerinin özel işveren sendikalarına, kamu işverenleri ile özel işverenler arasında amaç farklılıkları¹⁰⁵, kamu işveren sendikası varken kamu işverenlerinin özel işverenlerinin kurduğu sendikalara üye olmalarının beklenemeyeceği¹⁰⁶, birden fazla üyeliğin yasaklanmış olması nedeniyle hem kamu hem de özel sendikaya üyeliğin de olanaksızlığı¹⁰⁷, kamu işverenlerinin özel işveren sendikalarına üye olmalarının Devlet/işveren işbirliği tezine haklılık kazandıracağı¹⁰⁸, kamu işverenlerinin özel işverenlerin sendikalarına üye olmalarının yasanın amacına ters düşeceği¹⁰⁹ nedenleriyle üye olmamaları gerektiği ileri sürülmektedir¹¹⁰. Özel kesim işverenleri ise kamu işveren sendikalarına üye olamazlar¹¹¹.

Kanaatimizce işkolu sendikacılığına getirilen bu istisna yerindedir. Kamu kesiminde çok büyük çapta işletmeler mevcuttur. Bu işletmelerin müesseseleri ve bağlı ortaklıkları vardır. Kamu kurum ve kuruluşlarına ait müessese ve işyerleri ayrı tüzel kişiliğe sahip olsalar dahi, bu kurum ve kuruluşlar için tek bir işletme toplu iş sözleşmesi yapılır (2822, m. 3/2). Kamu iktisadi kuruluşları müesseseleri ve bağlı ortaklıklarıyla birlikte bir işletmedir ve bu müesseseler ile bağlı ortak-

¹⁰³ Vefik Evin, MESS İşveren Gazetesi, Eylül 1983; Kubilay Atasayar, Tebliğ, Gıda İşveren Dergisi, Ekim-Kasım 1985, S. 185, s. 69-78, s. 73.

¹⁰⁴ Reisoğlu, Kamu İşverenleri, s. 6; Eyrenci, Sendikalar, s. 59; Şahlanan, Sendikalar, s. 58; Çelik, İş Hukuku 1992, s. 318; Kutal, Sendikaların Kuruluşu, s. 95; Demir, Sendikalar, s. 22; Aktaş, age, s. 127.

¹⁰⁵ Reisoğlu, Kamu İşverenleri, s. 5; Demir, Sendikalar, s. 22, Yeni Sendikalar Kanunu, s. 164.

¹⁰⁶ Kutal, Sendikaların Kuruluşu, s. 95, Yasal Çerçeve, s. 24; Edis Kamu İşveren Sendikaları, s. 193; Demir, Sendikalar, s. 22, Yeni Sendikalar Kanunu, s. 165.

¹⁰⁷ Demir, Sendikalar, s. 22, Yeni Sendikalar Kanunu, s. 165.

¹⁰⁸ Edis, Kamu İşveren Sendikaları, s. 193; Reisoğlu, Kamu İşverenleri, s. 5; Demir, Sendikalar, s. 23, Yeni Sendikalar Kanunu, s. 165; C. İlhan Günay, Batı ve Türk Hukukunda Toplu İş Sözleşmesi Yapma Yetkisi, Ankara 1991, s. 99.

¹⁰⁹ Edis, Kamu İşveren Sendikaları, s. 195. Demir de Yasanın gerekçesinden kamu işverenlerinin "bir veya birkaç kamu işveren sendikası" içinde toplanmasının amaçlandığını belirtmektedir (Sendikalar, s. 22, Yeni Sendikalar Kanunu, s. 165).

¹¹⁰ 2821 öncesi durum için bkz.: Esin, age, s. 236-246;

¹¹¹ Demir, Sendikalar, s. 22; Reisoğlu, Kamu İşverenleri, s. 6; Şahlanan, Sendikalar, s. 58; Çelik, İş Hukuku 1992, s. 318; Tuğ, age, s. 44.

lıkların farklı işkollarına girmeleri sık rastlanılan bir durumdur. Kamu iktisadi kuruluşu kamu işveren sendikasına üye olduğunda bu üyelik, o kamu işveren sendikasının faaliyette olduğu işkollarına giren müesseseleri ve bağlı ortaklıkları için de geçerlidir. Ayrıca, Devletin kamu kesimindeki tek işveren olması, bu kesimdeki değişik işkolları arasında sürekli bir iletişim ve ilkelerde birliği gerekli kılmaktadır. Günümüzde, kamu kesiminde çalışma ilişkileri açısından yapısal değişikliklere yol açacak olan özelleştirme girişimleri ve ILO'nun 87 sayılı Sendika Özgürlüğüne ve Örgütlenme Hakkının Korunmasına İlişkin Sözleşme ile 151 sayılı Kamu Hizmetinde Örgütlenme Hakkının Korunmasına ve İstihdam Koşullarının Belirlenmesi Yöntemlerine İlişkin Sözleşmenin 8.1.1993 tarihinde onaylanması¹¹² ile memur sendikacılığının yasa ile düzenlenmesi çalışmaları açısından da bu düzenlenme biçimi yerindedir.

Günümüzde, Kamu-İş (Kamu İşletmeleri İşverenleri Sendikası), Türk Kamu-Sen (Türkiye Maden, Enerji ve Hizmet Sektörü Kamu İşverenleri Sendikası) ve Tühis (Türkiye Ağır Sanayii ve Hizmet Sektörü Kamu İşverenleri Sendikası) olmak üzere üç kamu işveren sendikası mevcuttur. 6.12.1986 tarih ve 19-383-04069 sayılı Genelge, kamu işverenlerinin bu üç sendikaya üyeliklerini öngörmektedir. Bu sendikalar TİSK üyesidirler.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Sendikalar Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi, Bazı Hükümlerinin Kaldırılması ve Bu Kanuna Üç Geçici Madde İle Bir Ek Madde Eklenmesi Hakkında Kanun Tasarısı Taslağı, 2821 sayılı Yasanın 3. maddesinin 2. fıkrasının ilk cümlesini korumakta, kamu işveren sendikalarından bahseden ikinci cümleyi kaldırmaktadır (m. 2). Taslağa göre, "mevcut kamu işletmeleri işverenleri tüzel kişiliği, bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten 6 ay sonra sona erer, malvarlıkları Hazineye gelir olarak kaydedilir" (geçici madde 1). İkinci madde gerekçesinde şöyle denilmektedir.

Günümüzde devletin ekonomik etkinlikleri artmakta ve bu etkinliklerin yoğunluğu ölçüsünde devletin işveren yanı da ağırlık kazanmaktadır. Fakat devleti salt işveren olarak görmek de doğru değildir. Dolayısıyla devletin işverenlerle aynı örgütler içinde sendikalaşması devlet olma niteliğiyle ve taşıdığı diğer özelliklerle bağdaşmayan sonuçlar doğurur ve bu durum sendikaların devletten bağımsızlığı ilkesini zedeler. Bu düzenle-

¹¹² RG 25.2.1993, S. 21507.

me, devletin istihdam ettiği işçilerle ilişkilerini yürütecek kamusal nitelikli birimler oluşturmasını ve bu birimlerin işveren örgütleriyle koordinasyon ve etkileşim içinde etkinlik göstermesini engellemektedir.

Bu gerekçeye katılmak mümkün değildir. Herşeyden önce Devlet, günümüzde ekonomik etkinliklerini değil artırmak azaltmak çabası içindedir, kamu iktisadi kuruluşlarının özelleştirilmesi gündemdedir. Ayrıca, kamu işveren sendikalarının yasaklanması örgütlenme özgürlüğü ilkesine aykırıdır. Devletin işveren niteliğini kabul edip kamu işverenlerinin sendika kurma özgürlüğünden yararlanamayacaklarını benimsemek bir çelişkidir. Kamu işveren sendikalarını yasaklayan herhangi bir uluslararası belge bulunmadığı gibi Avrupa Topluluğu düzeyinde işçileri temsilen ETUC, özel ve kamu işverenlerini temsilen ise UNICE (Inion of Industries of the European Committees) ve CEEP (European Centre of Public Enterprises) mevcuttur ve bu kuruluşlar Avrupa düzeyinde sosya diyaloun taraflarıdır.

2. İşkolu sendikasının yalnızca “Türkiye çapında faaliyette bulunmak amacı ile” kurulabilmesi (işkolu sendikasına coğrafi sınır getirilmesi)

274 sayılı Yasının işkolu sendikalarının kurulmasında coğrafi bir sınır öngörmemiş olmasının mahzurları olmuştur. Herşeyden önce, toplu sözleşme ehliyetini haiz olmak veya konfederasyon kurabilmek amacıyla, gerçekte Türkiye çapında kurulu olmasa dahi sendika, tüzüğünde Türkiye çapında faaliyette bulunmak üzere kurulduğunu belirtiyordu. Coğrafi sınırın çizilmesi sendikanın tüzüğüne bırakıldığından, fiili durumla sendika statüleri arasında büyük fark vardı. Türkiye çapında faaliyette bulunmak üzere kurulan çok sayıda işkolu sendikasının fiilen işyeri sendikası olduğu gözlemlenmiştir¹¹³. Ayrıca, işkolu esasına göre kurulan bir sendikanın, yerel, bölgesel veya Türkiye çapında faaliyette bulunabilmek üzere kurulabilmesi ve ayrıca işkoluna giren dalların birinde, birkaçında veya hepsinde kurulabilmesi, sendikal hareketin parçalanmasına, çok sayıda güçsüz sendikanın ortaya çıkmasına neden olmuştur¹¹⁴.

2821 sayılı Yasa, işçi ve işverenlerini işkolu düzeyinde kuracakları sendikalara coğrafi sınır getirmiş, bu sendikaların yalnızca “Türkiye çapında faaliyette bulunmak amacı” ile kurulabileceklerini hükme

¹¹³ Tuna, Ön Rapor, s. 139.

¹¹⁴ Ekonomi, İşkolu Esasına Göre Sendikalaşma, s. 34.

bağlamış (m. 3) ve böylece 274 sayılı Yasa döneminde mevcut yerel ve bölgesel amaçlı işkolu sendikalarının kurulmasını engellemiştir. Yasa, Türkiye çapında faaliyette bulunmak “amacı”ndan söz etmektedir; sendika bu amacı taşıyacaktı fakat fiilen faaliyette bulunacağı alanla ilgili herhangi bir yasal zorlama sözkonusu değildir, bu nedenle de sendika özgürlüğü ilkelerine ters düşmemektedir¹¹⁵. Bu husus, 2821 sayılı Yasanın gerekçesinde ifade olunmuştur: “Ancak bu faaliyette bulunma amacı ile ilgili olup bir sendikanın fiilen faaliyette bulunacağı alan ile ilgili bir zorlama değildir. Amaç, sendikanın işkoluna giren tüm işlerde ve ülke çapında faaliyetini yaymasıdır.”¹¹⁶

3. İşkolu sendikasının o işkoluna dahil tüm dallarda faaliyette bulunması

274 sayılı Yasa döneminde öğretide ve yargı kararlarında, işkolu sendikasının faaliyet alanını coğrafi açıdan seçme özgürlüğünün yanısıra o işkoluna dahil işdalları açısından da seçme özgürlüğü olduğu kabul edilmekteydi¹¹⁷. Örneğin, 22 sayılı işkolundaki “bankalar, sigortalar ve diğer mali müesseseler”den yalnızca sigorta işlerinin yürütüldüğü işyerlerinde faaliyet göstermek üzere bir işkolu sendikası kurulabilirdi¹¹⁸.

2821 sayılı Yasa, sendikaların işkolu esasına göre “bir işkolunda” kurulmasını öngörmüş olup (m. 3) işkolu sendikasının o işkoluna giren tüm işdallarında faaliyette bulunması gerekmektedir. Maddeye ege-men olan güçlü sendikacılık düşüncesi ve 2822 sayılı Yasanın 12. maddesi ile getirilen yüzde on koşulu, “bir işkolunda kurulma”nın bu biçimde yorumunu gerektirmekte ve bu yorumu haklı kılmaktadır¹¹⁹.

¹¹⁵ Çelik, İş Hukuku 1992, s. 317, Elli Yıllık Gelişme, s. 100; Ekonomi, İşkolu Esasına Göre Sendikalaşma, s. 32; Şahlanan, Sendikalar, s. 60; Eyrenci, Güncel Sorunlar, s. 127-128.

¹¹⁶ MGK Sosyal Güvenlik, İş ve İşçi İlişkileri Komisyonu Raporu (1/235), S. Sayısı: 573, Madde Gerekçeleri, s. 7.

¹¹⁷ Çelik, Sendikalar, s. 177-178; Eyrenci, Sendikalar, s. 61; Ekonomi, Türk Bankacılığında Sendikacılık, s. 121.

¹¹⁸ Ekonomi, Türk Bankacılığında Sendikacılık, s. 121; Nuri Çelik, Sendikaların Kurulması, Organları ve Sona Ermesi Konularında Önceki Yargıtay Kararlarının Değerlendirilmesi, Toplu İş İlişkilerini Düzenleyen Yeni Kanunlar Karşısında önceki Yargıtay Kararlarının Değerlendirilmesi, İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Türk Milli Komitesi Semineri - İstanbul, Aralık 1983, Ankara 1984, s. 15-30, s. 16.

¹¹⁹ Çelik, İş Hukuku 1992, s. 315, Önceki Yargıtay Kararları, s. 15-16; Ekonomi, Sendikaların Kurulması, s. 12, İşkolu Esasına Göre Sendikalaşma, s. 35-36; Şahlanan, Sendikalar, s. 60; Eyrenci, Sendikalar, s. 61. Karşı görüş, Ergun İnce, Toplu Pazarlık Hukuku, İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku İnsangücü Yönetimi, Kazancı hukuk yayınları, No: 37, C. III, Kitap 2, İstanbul 1985, s. 59; Esen, age, s. 43.

4. İşkollarının yasa, işdallarının tüzük ile belirlenmesi

İşkollarının belirlenmesi ya da işkollarında değişiklik yapılması, sendikanın faaliyet alanını belirlediğinden sendikacılık düzeninin temel konusu olarak ortaya çıkmaktadır; bir sendikanın güçlülüğü, üye sayısının artmasına ve üyelere aidat toplamasına bağlıdır¹²⁰. Her işkolu değişikliğinde, sendikalar açısından bazı işyerlerini, buralarda çalışan üyelerini, bu işyerleri için sahip olduğu toplu sözleşme ehliyet ve yetkisini kaybetmek ya da kazanmak durumları ortaya çıkacaktır¹²¹.

İşkollarının ve birbirleriyle ilgili işkollarının saptanmasının 274 sayılı Yasa ile yönetmeliğe bırakılmış olması, işkollarında değişiklik yapılmasında Çalışma Bakanlığının "taraf tutma" ve "müdahale" ile suçlanmasına, Danıştay'ın çeşitli yürütmeyi durdurma ve iptal kararlarına, karışıklıklara ve kararsızlıklara yol açmış; öğretide işkollarını saptama yetkisinin kullanılmasının güçlü sendikacılıkla yakından ilgili olması nedeniyle, işkollarının ve birbirleriyle ilgili işkollarının yasa ile, her bir işkoluna giren faaliyetlerin de tüzük ile saptanması istenmiştir¹²². Böylece, Çalışma Bakanlığının yönetmelik değişiklikleriyle kimi sendikaların ehliyetlerini daraltıcı ve hatta ortadan kaldıracı girişimlerde bulunmasının da önüne geçilmiş olunacaktır¹²³.

2821 sayılı Yasa, işkollarını 28 adet olarak belirlemiş, "birbiriyle ilgili işkolları" biçiminde bir tasnife gitmemiştir (m. 60). Yasanın böyle bir tasnife yer vermemesine karşın işkollarını belirlenirken birbiriyle ilgili işkollarını birleştirilmemesi öğretide eleştirilmiştir¹²⁴. Yasa uyarınca, bir işkoluna dahil olan faaliyetlerin neler olacağı da artık yönetmelikle değil, tüzükle düzenlenecektir (m. 60/3)¹²⁵.

5. İşkollarının sayısının azaltılması

İlk işkolları yönetmeliğinde 36 olarak belirlenen işkolu sayısı, sonradan yapılan değişikliklerle 33'e inmiştir. Öğretide güçlü sendikacılığın gerçekleşmesi için işkolları sayısının azaltılması gereği

¹²⁰ Çelik, Sendikalar, s. 165.

¹²¹ Aynı yer, s. 166.

¹²² Çelik, Sendikalar, s. 173-174, Örgütlenme Modelleri, s. 24, Güçlü Sendikacılığa Doğru, s. 330. Ayrıca bkz.: Kutal, Sendikaların Kuruluşu, s. 96, Yasal Çerçeve, s. 22; Şahlanan, Sendikalar, s. 52; Eyrenci, Sendikalar, s. 59.

¹²³ Şahlanan, Sendikalar, s. 52.

¹²⁴ Demir, Sendikalar, s. 69; Kutal, Sendikaların Kuruluşu, s. 96; Şahlanan, Sendikalar, s. 53; Eyrenci, Sendikalar, s. 60; Çelik, İş Hukuku 1992, s. 311.

¹²⁵ İşkolları Tüzüğü, 16.6.1983 tarihinde çıkarılmış, 2882 sayılı Yasanın 2821 sayılı Yasanın 60. maddesinde yaptığı değişikliği çerçevesinde tekrar hazırlanarak 6.12.1983 tarihli Resmi Gazetede yayımlanmıştır (S. 18243).

vurgulanmıştır¹²⁶. Türk-İş, işkollarını 32 olarak belirleyen bir taslak hazırlamış; Disk, Anatüzüğünde Almanya modelinden hareketle işkollarını 16 olarak belirlemiştir¹²⁷. 2821 sayılı Yasa ile bu sayı 28'e inmiş bulunmaktadır. Yukarıda da belirtildiği üzere "birbiriyle ilgili işkolları" tasnifinin kabul edilmemesi ve işkolları belirlenirken birbiriyle ilgili işkollarının birleştirilmemesi, işkolu sayısının yine fazla olmasında önemli bir etken olmuştur. 2882 sayılı Yasa ile 2821 sayılı Yasada yapılan değişiklik çerçevesinde 11 sıra no.lu işkolunda bulunan "kimya" 3 sıra no.lu "petrol ve lastik" ile birleştirilmiş, boşalan sıraya "ticaret, büro, eğitim, güzel sanatlar" ile birlikte 17 sıra no.da bulunan "banka ve sigorta" getirilmiş, öğretilerde önerilen kimi değişiklikler¹²⁸ - "gıda" ile "şeker" işkollarının, "basın ve yayın" ile "gazetecilik" işkollarının, taşımacılıkla ilgili işkollarının birleştirilmesi - gerçekleşmemiştir. 2882 sayılı Yasa ile yapılan bu değişiklikler 2821 sayılı Yasanın geçici 1. maddesinin uygulanma dönemine rastladığından sendikacılık düzeninde bir huzursuzluk yaratmamıştır¹²⁹.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı 2821 Sayılı Sendikalar Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi, Bazı Hükümlerinin Kaldırılması ve Bu Kanuna Üç Geçici Madde Eklenmesi Hakkında Kanun Tasarısı Taslağı, işkollarının sayısını 24'e indirmektedir (m. 12). Şeker (5 no.lu işkolu), gıda (4 no.lu işkolu) içinde mütalaa edilmiş, haberleşme (23 no.lu işkolu) yeniden birleştirilerek 10. no.lu işkolu olarak düzenlenmiştir. Madde gerekçesi şöyledir.

2821 sayılı Sendikalar Kanununun 60 ıncı maddesindeki 5 no.lu "şeker" işkolu kaldırılmıştır. Çünkü şekeri gıdadan saymamak mümkün değildir. Dolayısıyla "şeker" "gıda" işkolu içinde düşünülmüştür. Ayrıca yapay bir ayırım olan 23 no.lu "haberleşme" ve 27 no.lu "gazetecilik" işkolları da 9 no.lu işkolunda "basın, yayın, gazetecilik ve haberleşme" olarak; aynı şekilde 11 no.lu "banka ve sigorta" işkolu ile 17 no.lu "ticaret, büro, eğitim ve güzel sanatlar" işkolları da 10 no.lu "banka ve sigorta, ticaret, büro, eğitim ve güzel sanatlar" işkolu olarak birleştirilmişlerdir.

¹²⁶ Çelik, Sendikalar, s. 174-175, Güçlü Sendikacılığa Doğru, s. 328-330, örgütlenme Modelleri, s. 24-25. Çelik'e göre, güçlü sendikacılığın doğumuna yardımcı önlemler arasında işkolları sayısının azaltılması başta gelmektedir fakat bu yöndeki değişiklikler hangi biçimde yapılırsa yapılsın, birçok sendikayı tedirgin edeceğinden gerçekleştirilmesi zordur.

¹²⁷ Çelik, Sendikalar, s. 174-175.

¹²⁸ Çelik, İş Hukuku 1992, s. 311; Şahlanan, Sendikalar, s. 52-53.

¹²⁹ Çelik, Elli Yıllık Gelişme, s. 99.

Taslak uyarınca, “Bu kanunun 15 inci maddesi uyarınca kaldırılan veya birleştirilen işkollarında faaliyette bulunan sendikalar, bu kanunun yayımı tarihinden itibaren 6 ay içerisinde mevcut tüzüklerine göre olağanüstü genel kurullarını yaparak tüzüklerini 60 ıncı maddeye uygun hale getirmek zorundadırlar. Yukarıda belirtilen süre içerisinde genel kurullarını yapmamış ve tüzüklerini yeni duruma göre düzenlememiş olan sendikalar kendiğilinden feshedilmiş sayılırlar” (geçici madde 2).

6. Asıl iş/yardımcı iş ilişkisinin yasada belirtilmesi

İşkolu ilkesi uyarınca örgütlenmede işyeri bir bütün olarak ele alınmakta ve işyerinde görülen asıl iş dışındaki diğer işlerin ayrıca ve değişik işkolları içinde görülmesine imkan verilmemekte; asıl işle bağlantılı olan ve olmayan bütün işler “yardımcı işler” kapsamında değerlendirilip asıl işin dahil olduğu işkolundan sayılmaktadır¹³⁰.

274 sayılı Yasa uyarınca çıkarılan İşkolları Yönetmeliği, esas işe yardımcı olarak yürütülen işlerde çalışan işçilerin asıl işin dahil olduğu işkolundan sayılacağını hükme bağlamıştı (m. 7). Asıl iş/yardımcı iş ayırımı, Yönetmelik uyarınca işyerinde yapılan işlerle ilgili olup birden çok işyerinden oluşan bir işletmenin ayrı işkollarına giren işyerleri açısından bir kriter oluşturmamaktaydı¹³¹. 274 sayılı Yasa döneminde asıl iş/yardımcı iş ilişkisi Yönetmelikle düzenlenirken 2821 sayılı Yasa, bu hususu yasa hükmü haline getirmiştir.

2821 sayılı Yasa, bir işyerinde yürütülen asıl işe yardımcı işlerin de asıl işin dahil olduğu işkolundan sayılacağını (m. 60/2), buna paralel olarak da yardımcı işlerde çalışan işçilerin ancak işyerinin bağlı olduğu işkolunda kurulu sendikaya üye olabileceklerini hükme bağlamıştır (m. 22/2).

274 sayılı Yasa döneminde olduğu gibi, 2821 sayılı Yasa döneminde de asıl iş/yardımcı iş ayırımı bağımsız “işyeri”nde yapılan işlerle ilgilidir (m. 60/2, Tüzük, m. 3)¹³². Buna karşın Yargıtay, bir işletme ve ya bir kamu kurum veya kuruluşu bünyesindeki ayrı ve bağımsız işyer-

¹³⁰ Ekonomi, İşkolu Esasına Göre Sendikalaşma, s. 37; Değerlendirme 1988, s. 133-143; Can Tuncay, Değerlendirme 1990, s. 105-129, s. 109. Oğuzman, “bağlı işyeri”, “yardımcı iş,” “ekleni” kavramlarının Yargıtay tarafından yanlış yorumlandığını belirterek Yargıtayın konuya ilişkin kararlarını eleştirmektedir (Oğuzman, Değerlendirme 1985, s. 148-150; Değerlendirme 1988, s. 161-162; Değerlendirme 1989, s. 127-128; Değerlendirme 1990, s. 146-147).

¹³¹ Oğuzman, İlişkileri 1978, s. 16; Çelik, Sendikalar, s. 164.

¹³² İşyeri kavramı ve kapsamı için bkz. Ali Güzel, İşverenin Değişmesi, İşyerinin Devri v Hizmet Akitlerine Etkisi, İstanbul 1987, s. 71 vd.; Oğuzman, İlişkiler 1987, s. 10 vd.; Çelik, İş Hukuku 1992, s. 52-59; Elbir, İş Hukuku 1987, s. 47 vd.; Münir Ekonomi, İş Hukuku, C. 1, Ferdi İş Hukuku, 3. bası, İstanbul 1984, s. 58 vd.; Tunçomağ, İş Hukuku 1989, s. 68-71.

leri açısından da bu ayırımı başvurarak bu işyerlerinin birinde yapılan işi asıl, diğerlerinde yapılan işleri de yardımcı olarak nitelendirmiş ve bu yöndeki kararları öğretide eleştirilmiştir¹³³.

7. Bir işyerinin girdiği işkolunun tespitinin Çalışma Bakanlığınca Yapılması

1971 tarihli İşkolları Yönetmeliği de bir işyerinde yapılan işlerin hangi işkoluna gireceğine Çalışma Bakanlığının karar vermesini öngörmekteydi (m. 8) fakat Yönetmeliğin bu maddesinin Danıştayca iptali üzerine konunun çözüm yeri adli yargı olmuştur. Öğretideki bu konuda çıkacak bir uyuşmazlıkta karar verme yetkisinin yasa yoluyla Çalışma Bakanlığına yeniden verilmesi yönündeki görüşe¹³⁴ paralel olara, 2821 sayılı Yasa, bir işyerinin girdiği işkolunun Çalışma Bakanlığınca saptanacağını hükme bağlamıştır (m. 4). Madde uyarınca,

“Çalışma Bakanlığı tespit ile ilgili kararını Resmi Gazetede yayımlar. Kararın yayımını müteakip bu tespite karşı ilgililer iş davalarına bakmakla görevli mahalli mahkemede onbeş gün içinde¹³⁵ dava açabilirler. Mahkeme iki ay içinde kararını verir. Kararın temyiz edilmesi halinde Yargıtay uyuşmazlığı iki ay içinde kesin olarak karara bağlar.”

Maddenin işkolu tespitinin her işyeri için kendiliğinden yapılacağı gibi bir anlam çıkmaktaysa da İşkolları Tüzüğünde de belirtildiği üzere, “bir işyerinin hangi işkoluna girdiği konusunda bir anlaşmazlık çıkması halinde, ilgililerin başvurusu üzerine” tespit yapılacaktır (m. 4)¹³⁶. Maddede işkolunun belirlenmesinde özel bir usul ve başvuru şekli benimsenmiştir¹³⁷. “İlgililer” sözcüğü, işkolu tespitinde men-

¹³³ Oğuzman, İlişkiler 1987, s. 17 ve Değerlendirme 1989, s. 127-128; Münir Ekonomi, Toplu İş Sözleşmesi Türleri, Ehliyet ve Yetki, Toplu İş Sözleşmesine İlişkin Temel Sorunlar Semineri, Ankara 1990, s. 3-34, s. 29-30, İşkolu Esasına Göre Sendikalaşma, s. 36 vd.; Çelik, İş Hukuku 1992, s. 313; Günay, age, s. 52-55; Ali Toptaş, Toplu İş Uyuşmazlıklarının Çözümünde Bakanlığımızın Karşılaştığı Sorunlar, Uygulamada Toplu İş Sözleşmeleri, Grev ve Lokavt Semineri, 16-19 Mayıs 1991, s. 85-100, s. 87.

¹³⁴ Çelik, Sendikalar, s. 172.

¹³⁵ Şahlanan, Bakanlık kararının Resmi Gazetede yayımlanması yerine uyuşmazlığı Bakanlık önüne getiren yana tebliğ edilerek bu sürenin tebliğden itibaren başlaması görüşündedir (Sendikalar, s. 55).

¹³⁶ Eyrenci, Sendikalar, s. 60; Çelik, İş Hukuku 1992, s. 312; Berksun-Eşmelioglu, SK, s. 157. Berksun-Eşmelioglu'na göre, ortada bir anlaşmazlık bulunmamasına karşın sadece duraksamının varlığı nedeniyle taraflardan birinin başvurusu, hatta başvuru olmaksızın gerek gördüğü takdirde doğrudan harekete geçmeye Bakanlığın yetkisi olduğu kabul edilmelidir (aynı yer).

¹³⁷ 9.HD 17.9.1985. 9537/8188 (Kamu-İş/Tühis/Türk-Kamu-Sen, 1475 Sayılı İş Kanunu, 2821 Sayılı Sendikalar Kanunu, 2822 Sayılı Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanunu ve İlgili Yargıtay Kararları, C. 1. İstanbul 1989, s. 343-344.

faati olan kişiler ve sendikalar anlamındadır¹³⁸. İlgililer, toplu iş sözleşmesinin yapılıp yapılmamasıyla ilgili olmaksızın her zaman için başvuruda bulunabileceklerdir¹³⁹. “Görevli mahalli mahkeme”, işyerinin bulunduğu yerdeki iş davalarına bakmakla görevli mahkemedir¹⁴⁰. “Kesin” sözcüğü, onama veya bozma kararının kesin olduğunu, bozma halinde mahkemenin bozmaya aynen uyacağını, direnme kararı veremeyeceğini; “uyuşmazlığı kesin olarak karara bağlar” ifadesi de Yargıtayın kararının bozmayı gerektirmesi ve fakat tahkiki gerektiren bir hususun bulunmaması, delillerin uyuşmazlığın çözümü için yeterli olması halinde bozma kararı verip dosyayı yerel mahkemeye göndermeksizin uyuşmazlığı kendisinin kesin olarak karara bağlayacağını gösterir¹⁴¹.

Yasanın 4. maddesi uyarınca işkolu tespit edilirken ölçüt “işyeri” olacaktır. Buna karşın, uygulamada Bakanlığın ve yargı mercilerinin bazı kararlarında “işyeri” ölçütü yerine “işletme” veya “kamu kurum yahut kuruluşu” ölçütü temel alınmaktadır¹⁴².

D. Üst sendikal örgütlenme biçimi olarak yalnızca konfederasyonları öngörülmesi

274 sayılı Yasa, üst örgütlenme biçimleri olarak sendika birliklerini (1970’de 1317 sayılı Yasa ile kaldırılmıştır), federasyonları ve konfederasyonları öngörmekteydi. 1982 Anayasası, sendikalar ve üst kuruluşlar kurma hakkından bahsetmekte (m. 51/1) ve böylece en az bir üst kuruluş modeli öngörmekte fakat üst kuruluş türlerinden ya da kademelerinden söz etmemekte, bu hususları yasaya bırakmaktadır¹⁴³. 2821 sayılı Yasa uyarınca, konfederasyonlar yegane üst sendikal kuruluşlardır. Konfederasyon, 274 sayılı Yasadan farklı olarak, “değişik” işkollarında en az beş sendikanın (işkolu esasına göre bir işkolunda ve Türkiye çapında faaliyette bulunmak amacı ile kurulan) bir araya gelmesi ile oluşur (m. 2/son)¹⁴⁴.

¹³⁸ Oğuzman, İlişkiler 1987, s. 16-17; Berksun-Eşmelioglu, SK, s. 162.

¹³⁹ Oğuzman, İlişkiler 1987, s. 36; Çelik, İş Hukuku 1992, s. 312.

¹⁴⁰ Şahlanan, Sendikalar, s. 55; Çelik, İş Hukuku 1992, s. 312; Demir, Sendikalar, s. 26; Günay, age, s. 93; Özbek, age, s. 57; Berksun-Eşmelioglu, SK, s. 162.

¹⁴¹ 9.HD 11.9.1990, 9694/9258 (YKD, C. 17, S. 2, Şubat 1991, s. 210-212).

¹⁴² Ekonomi, İşkolu Esasına Göre Sendikalaşma, s. 37. İşyeri ölçütünün temel alınması gereğini vurgulayan bir Yargıtay kararı için bkz.: 9.HD 16091/17870, 6.2.1993 (İşveren, C.XXXII, S. 6, Mart 1994, s. 18).

¹⁴³ Çelik, İş Hukuku 1992, s. 314.

¹⁴⁴ Kamu işveren sendikaları için yapılan değişik düzenleme ile kamu işveren sendikaları ve konfederasyon kuruluş koşulları arasında nitelik farkının ortadan kaldırıldığı hk. bkz.: Çelik, İş Hukuku 1992, s. 317, Elli Yıllık Gelişme, s. 101.

KAYNAKLAR

- AKTAY, NİZAMETTİN, Sendika Hakkı (Uluslararası Dayanakları Bakımından Eleştirel Bir Yaklaşımla Türk Hukukunda Sendika Hakkı ve İlgili Belgeler), Kamu-İş yayını, Ankara 1993.
- ATASAYAR, KUBILAY, Tebliğ, Gıda İşveren Dergisi, Özel Sayı, Ekim-Kasım 1985, S. 185, s. 69-78.
- BERKSUN, ABDULLAH - EŞMELİOĞLU, İBRAHİM, Açıklamalı, Gerekçeli-İçtihatlı Sendikalar Kanunu, Ankara 1989 (SK).
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı 2821 Sayılı Sendikalar Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi, Bazı Hükümlerinin Kaldırılması ve Bu Kanuna üç Geçici Madde Eklenmesi Hakkında Kanun Tasarısı Taslağı, Mart 1994.
- ÇELİK, NURİ, Cumhuriyetimizin Ellinci Yılında Güçlü Sendikacılığa Doğru, İFTİA İktisadi ve Ticari İlimler Dergisi, İstanbul 1973, S. 2, s. 313-335 (Güçlü Sendikacılığa Doğru).
- ÇELİK, NURİ, 2822 Sayılı Kanunun Uygulanmasında Karşılaşılan Aksaklıklar, Gıda İşveren Dergisi, Özel Sayı, Ekim-Kasım 1985, S. 185, s. 93-103 (Aksaklıklar).
- ÇELİK, NURİ, İş Hukuku Dersleri, yenilenmiş 11. Bası, İstanbul 1992 (İş Hukuku 1992).
- ÇELİK, NURİ, İş Hukuku II. Kollektif İş Hukuku I, Sendikalar, 2. bası, İstanbul 1979 (Sendikalar).
- ÇELİK, NURİ, Sendika ve Sendika Üst Kuruluşlarının Örgütlenme Modelleri, Tütis, C. 5, S. 5, Eylül 1981, s. 17-31 (Örgütlenme Modelleri).
- ÇELİK, NURİ, Sendikalar Açısından Elli Yıllık Gelişme, Türk İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukukunun Elli Yılı, Kutlama Toplantısı - Tebliğler - Yorumlar, Basisen yayını no: 16, İstanbul 1988, s. 87-110 (Elli Yıllık Gelişme).
- ÇELİK, NURİ, Sendikaların Kurulması, Organları ve Sona Ermesi Konularında Önceki Yargıtay Kararlarının Değerlendirilmesi, Toplu İş İlişkilerini Düzenleyen Yeni Kanunlar Karşısında Önceki Yargıtay Kararlarının Değerlendirilmesi, İş Hukuk ve Sosyal Güvenlik Hukuku Türk Milli Komitesi Semineri (İstanbul, Aralık 1983), Ankara 1984, s. 15-30 (Önceki Yargıtay Kararları).

- ÇELİK, NURİ, Toplu İş Sözleşmesinin Yapılmasının Uzaması Nedenleri ve Getirdiği Hukuki Sorunlar, İstanbul İktisadi ve Ticari Bilimler Akademisi Dergisi, S. 1-1975, s. 201-226 (Uzama).
- ÇELİK, NURİ, Toplu Sözleşme Yetkisi Hususunda Yapılması Düşünülen Değişiklikler, Sosyal Siyaset Konferansları, 23. kitap, İstanbul 1971, s. 63-83 (Toplu Sözleşme Yetkisi).
- DEMİR, FEVZİ, 2821 Sayılı Yeni Sendikalar Kanunu ve Getirdikleri, Cahit Talas'a Armağan, Mülkiyeliler Birliği yayınları: 9, Ankara 1990, s. 162-191 (Yeni Sendikalar Kanunu).
- DEMİR, FEVZİ, Sendikalar Hukuku, 2. baskı, T. Haber-İş Sendikası yayını, İzmir 1993 (Sendikalar).
- DERELİ, BENGÜ, Teori ve Uygulama Yönüyle Türkiye'de Sendika İçi Demokrasi Sorunu, İstanbul 1977.
- DERELİ, TOKER, Aydınlar, Sendika Hareketi ve Endüstriyel İlişkiler Sistemi, İstanbul 1975 (Aydınlar).
- DERELİ, TOKER, Türk Sendikacılığında Merkezileşme Temayülü ve Neticeleri, Sosyal Siyaset Konferansları, 17. kitap, İstanbul 1966, s. 45-92 (Merkezileşme Temayülü).
- EDİS, SEYFULLAH, 2821 Sayılı Sendikalar Kanununa Göre Sendikaların Kuruluşu ve Faaliyetleri, Türk-İş yayını no: 158, Ankara.
- EKİN, NUSRET, Endüstri İlişkileri, 5. baskı, İstanbul 1989.
- EKONOMİ, MÜNİR, 2821 ve 2822 Sayılı Kanunların Uluslararası Normlara Uygunluğu, Gıda İşveren Dergisi, Özel Sayı, S. 185, Ekim-Kasım 1985, s. 28-46 (Uygunluk).
- EKONOMİ, MÜNİR, İşçi Federasyonlarının Oluşturan Sendikaların Nitelikleri, Banka ve Ekonomik Yorumlar, C. 9, S. 8, Ağustos 1972, s. 47-57 (İşçi Federasyonları).
- EKONOMİ, MÜNİR, İşkolu Esasına Göre Sendikalaşma ve İşyerinin Girdiği İşkolunun Belirlenmesi, İş Hukuku Dergisi, C. 1, S. 1, Ocak-Mart 1991, s. 31-49 (İşkolu Esasına Göre Sendikalaşma).
- EKONOMİ, MÜNİR, Sendikaların Kurulması, İşleyişi ve Sona Ermesi, Kolektif İş İlişkilerini Düzenleyen 2821 - 2822 sayılı Yasalar ve Uygulama Semineri (Odakule 4-5 Temmuz 1983), Banksis yayını no. 2, İstanbul 1984, s. 7-25 (Sendikaların Kurulması).
- EKONOMİ, MÜNİR, Toplu İş Sözleşmesi Türleri ve Ehliyet ve Yetki, Toplu İş Sözleşmesine İlişkin Temel Sorunlar Semineri, Ankara 1990, s. 3—34 (Toplu İş Sözleşmesi Türleri).

- EKONOMİ, MÜNİR, Türk Bankacılığında Sendikacılık ve Başlıca Sorunları, Türk Bankacılığında 50. yıl, Banka ve Ekonomik Yorumlar, İstanbul 1974, s. 111-143 (Türk Bankacılığında Sendikacılık).
- EKONOMİ, MÜNİR. Türk Endüstri İlişkileri Sisteminde Yeni Arayışlar ve Çözümler, Kamu-İş, C. 1, S. 5, Temmuz 1988, s. 11-25 (Yeni Arayışlar).
- EKONOMİ, MÜNİR. Türkiye'de Toplu İş hukuku Sistemi, Banksis 1. Uluslararası Semineri - Kara Avrupası ve Türkiye'de Kollektif İş Hukuku ve Uygulaması, Banksis yayın no: 15, İstanbul 1985, s. 307-326 (Toplu İş Hukuku).
- ELBİR, HALİD KEMAL, İş Hukuku Notları, İstanbul 1970 (İş hukuku 1970).
- ELBİR, HALİD KEMAL, İş Hukuku, İstanbul 1987, yenilenmiş 9. baskı (İş Hukuku 1987).
- ERKUL, İHSAN, Türk İş Hukuku Dersleri, 274 sayılı Sendikalar Kanunu ve Uygulaması, Eskişehir 1977 (İş Hukuku 1977).
- ESEN, GÜVEN, Sendikalar Hukuku, İşletmelerde İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku İnsangücü Yönetimi, Kazancı hukuk yayınları. No. 36, C. 3, Toplu İş Hukuku, Kitap 1, İstanbul 1985.
- ESENER, TURHAN, İş Hukuku, 3. bası, Ankara 1978.
- ESİN, PARS, Türkiye'de İşveren Sendikacılığı, Ankara 1974.
- EYRENCİ, ÖNER, Sendikalar Hukuku, Banksis yayın no: 3, İstanbul 1984 (Sendikalar).
- EYRENCİ, ÖNER/SAĞLAM, FAZIL/TAŞKENT, SAVAŞ/ULUCAN, Devrim, Çalışma Hayatımızın Güncel Sorunları, İstanbul 1987 (Güncel Sorunlar).
- GÜLMEZ, MESUT, Sendikal Hakların Uluslararası Kuralları ve Türkiye, TODAİE yayını, Ankara 1988 (Uluslararası Kurallar).
- GÜLMEZ, MESUT, Sendika Kurma Hakkının Uluslararası İlkeleri ve Türkiye, İnsan Hakları Yıllığı, C. 7-8, 1985-1986, s. 47-54 (Sendika Kurma Hakkı).
- GÜNAY, C. İLHAN, Batı ve Türk Hukukunda Toplu İş Sözleşmesi Yapma Yetkisi, Ankara 1991 (Yetki).
- ILO, Freedom of Association, A workers' education manual, yeniden gözden geçirilmiş 2. baskı, Cenevre 1987 (Freedom of Association).
- ILO, Freedom of Association, Digest of decisions and principles of the Freedom of Association Committee of the Governing Body of the ILO, Cenevre 1985 (Decisions and Principles).
- IŞIK, RÜÇHAN, İşçi Sendikalarının Faaliyetlerinin Hukuksal Çerçevesi, Ankara 1977 (Sendikaların Faaliyetleri).

- IŞIK, RÜÇHAN, Sendika ve Mesleki Teşekkül Kavramları Üzerine Bir Deneme, İş Hukuku Dergisi, S. 11-12, Kasım-Aralık 1969, s. 916-931 (Sendika Kavramı).
- IŞIKLI, ALPASLAN, 1960-1986 Döneminde İşçi Hakları, Türkiye'de İşçi Hakları, T. Yol-İş Sendikası yayını, Ankara 1986 (İşçi Hakları).
- İNCE, ERGUN, Toplu Pazarlık Hukuku, İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku İnsan-gücü Yönetimi, Kazancı hukuk yayınları, No. 37, C. III, Kitap 2, İstanbul 1985.
- İZVEREN, Adil, İş Hukuku I, II, III, Ankara 1974.
- Kamu-İş/Tühis/Türk Kamu-Sen, 1475 Sayılı İş kanunu, 2821 Sayılı Sendikalar Kanunu, 2822 Sayılı Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanunu ve İlgili Yargıtay Kararları, C. 1, İstanbul 1989.
- KUTAL, GÜLTEN, Türkiye'de İşçi Sendikacılığı, 1960-1968, İstanbul 1977.
- KUTAL, METİN, 2821 Sayılı Yasanın Uygulanmasında Karşılaşılan Aksaklıklar, Gıda İşveren Dergisi, Özel Sayı, Ekim-Kasım 1985, S. 185, s. 62-68 (Aksaklıklar).
- KUTAL, METİN, Sendikaların Kuruluşu, İşleyişi ve Sona Ermesi, Sendikal Mevzuat Eğitim Semineri, Basisen yayını no. 2. İstanbul 1985 (Sendikaların Kuruluşu).
- KUTAL, METİN, Türkiye'de Endüstri İlişkilerinin Yasal Çerçevesi (Temel özellikler ve Sorunlar), Türkiye Belediye-İş Sendikası eğitim dizisi: 4, İstanbul, Mart 1987 (Yasal Çerçeve).
- KUTAL, METİN, Uluslararası Çalışma Normları Karşısında Türkiye'de Sendikacılık ve Toplu Pazarlık Hukuku, İktisat ve Maliye, C. XXXIV, S. 4, Temmuz 1987, s. 146-153 (Uluslararası Çalışma Normları).
- OĞUZMAN, KEMAL, Hukuki Yönden İşçi-İşveren İlişkileri, Genişletilmiş 2. bası, İstanbul 1978 (İlişkiler 1978).
- OĞUZMAN, KEMAL, Hukuki Yönden İşçi-İşveren İlişkileri, yeni mevzuata göre yeniden yazılmış 4. bası, İstanbul 1987 (İlişkiler 1987).
- OĞUZMAN, KEMAL, 2821 sayılı Sendikalar Kanununun Uluslararası Normlara Uygunluğu, İşveren, C. XXIV, S. 8, Mayıs 1986, s. 5-11 (Uygunluk 1).
- OĞUZMAN, KEMAL, Sendikaların ve Diğer İşçi Teşekküllerinin Kuruluş Şartları, 274 sayılı Sendikalar Kanununda Yapılan Değişiklikler, M.O. Prodüktivite Kurumu yayını, s. 105-114 (Kuruluş Şartları).
- ÖZBEK, OĞUZ, Açıklamalı İçtihatlı Sendikacılık ve Toplu Sözleşme Mevzuatı, 2. baskı, İstanbul 1986 (Mevzuat).

- REİSOĞLU, SEZA, 2821 Sayılı Sendikalar Kanunu Açısından kamu İşverenleri ve Kamu İşveren Sendikaları, Tütis, Kasım 1983, C. 7, S. 6, s. 3-6 (Kamu İşverenleri).
- REİSOĞLU, SEZA, Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanunu Şerhi, Ankara 1975 (Şerh 1975), Ankara 1986 (Şerh 1986).
- ŞAHLANAN, FEVZİ, Sendikalar Hukuku, İstanbul 1986 (Sendikalar).
- ŞAHLANAN, FEVZİ, Sendikaların İşleyişinin Demokratik İlkelere Uygunluğu, İstanbul 1980 (Sendikaların İşleyişi).
- TUĞ, ADNAN, Sendikalar Hukuku, 2. baskı, Ankara 1992.
- TUNA, ORHAN, Toplu İş Sözleşmesi Düzeninin İktisadi ve Sosyal Tesirleri, Ön Araştırma Raporu, DPT yayını, Ankara, Mayıs 1969 (Ön Rapor).
- TUNÇOMAĞ, KENAN, İş Hukuku, C. 1, Genel Kavramlar, Hizmet Sözleşmesi ve Sendikalar Hukuku, İstanbul 1979 (İş Hukuku, 1979).
- TUNÇOMAĞ, KENAN, İş Hukukunun Esasları, İstanbul Ocak 1989 (İş Hukuku 1989).
- Türk-İş, Sendikalar ve Grev Lokavt Hakları, Türk-İş yayını no 35, Ankara 1964 (Sendikalar).
- Türkiye Yol-İş Sendikası, TİSK Raporlarına Yanıt, 2821 Sayılı Sendikalar Kanunu ile 2822 Sayılı Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanununun Uluslararası Normlara Aykırılığı, yayın no. 1986/11, Ankara 1986.